

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Sirnik

**Primerjalna analiza albansko-makedonskega in albansko-srbskega (etničnega) konflikta
ter njunega upravljanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Sirnik

Mentorica: izr. prof. dr. Petra Roter

**Primerjalna analiza albansko-makedonskega in albansko-srbskega (etničnega) konflikta
ter njunega upravljanja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Iskreno se zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Petri Roter za strokovno vodstvo in pomoč pri nastajanju tega diplomskega dela.

Hvala moji družini za neprecenljivo podporo skozi vsa leta študija.

Polona

Primerjalna analiza albansko-makedonskega in albansko-srbskega (etničnega) konflikta ter njenega upravljanja

V diplomskem delu sem primerjalno analizirala albansko-makedonski in albansko-srbski (etnični) konflikt ter njuno upravljanje. Diplomsko delo sem analitično razdelila na dva dela. V prvem delu sem z analizo sekundarnih znanstvenih virov proučila vzroke (etničnih) konfliktov in dejavnike, ki vplivajo na njihov razvoj, ter upravljanje, pri čemer sem pozornost posvetila dejavnikom, ki vplivajo na uspešnost upravljanja (etničnih) konfliktov in s tem na njihovo eskalacijo ali deeskalacijo. V drugem delu sem s pomočjo izdelanega teoretskega okvirja o (etničnih) konfliktih in njihovem upravljanju analizirala albansko-makedonski in albansko-srbski (etnični) konflikt ter njuno upravljanje s ciljem ugotoviti, kateri dejavniki so vplivali na različen potek razvoja omenjenih konfliktov od razpada(anja) Jugoslavije dalje, ko je prišlo do njenega izbruha. Primerjalna analiza konfliktov je pokazala, da je na nasilen oziroma nenasilen razvoj posameznega konflikta vplivalo politično vodstvo države, v kateri se je konflikt odvijal, ter njegovo vodenje konflikta in posredovanje oziroma neposredovanje mednarodnih akterjev pri upravljanju konflikta, ki je bilo pogojeno z interesi vpletenih držav. Na obstoječo rešitev konfliktov je vplivala predvsem bližnja in daljna zgodovina razvoja obeh konfliktov s svojim vplivom na pripravljenost oziroma nepripravljenost strank v konfliktu na sodelovanje pri iskanju rešitve. Pomembno je na predlog obstoječe rešitve konflikta vplivala podpora tej rešitvi s strani posameznih mednarodnih velesil, predvsem s strani ZDA.

Ključne besede: Albanci, Kosovo, Makedonija, etnični konflikt, upravljanje etničnih konfliktov.

Comparative analysis of the Albanian-Macedonian and Albanian-Serbian (ethnic) conflict and their management

This B.A. thesis offers a comparative analysis of the Albanian-Macedonian and Albanian-Serbian (ethnic) conflict, and their management. The thesis is divided in two parts. The first part is devoted to studying the causes of (ethnic) conflict and various factors that affect the development of (ethnic) conflict. It further analyses (ethnic) conflict management, particularly different factors that determine the conflict management process. These factors can lead to both conflict escalation and de-escalation. The second part of the thesis uses the knowledge about (ethnic) conflicts and conflict management to study the Albanian-Macedonian and Albanian-Serbian (ethnic) conflict and their management with the aim of determining factors, which have influenced different development of the two conflicts since their eruption in the time of the disintegration of Yugoslavia. Comparative analysis of the two conflicts demonstrates that factors which influenced violent or nonviolent development of each conflict were the political leadership of the state where the conflict took place, and its management of the conflict as well as intervention or non-intervention of international actors into the conflict management, which was conditional upon interests of the involved states. The existing conflict solutions were affected by the near and distant history of the two conflicts with its influence on the willingness or unwillingness of the parties to the conflict to co-operate in finding solutions. Important influence on the proposition of the existing solution had the support to the solution from the part of international superpowers, especially USA.

Keywords: Albanians, Kosovo, Macedonia, ethnic conflict, ethnic conflict management.

KAZALO

1	UVOD	7
2	(ETNIČNI) KONFLIKT IN NJEGOVO UPRAVLJANJE	12
2.1	Vzroki (etničnega) konflikta.....	12
2.2	Upravljanje (etničnih) konfliktov	17
3	ALBANSKO-MAKEDONSKI (ETNIČNI) KONFLIKT V MAKEDONIJI	23
3.1	Zgodovina oblikovanja konflikta in izbruh konflikta z razpadom Jugoslavije	23
3.2	Preventivna misija Združenih narodov in eskalacija konflikta po njenem odhodu iz države.....	27
3.3	Mednarodno upravljanje konflikta po izbruhu nasilja leta 2001 in Ohridski sporazum	31
4	ALBANSKO-SRBSKI ETNIČNI KONFLIKT NA KOSOVU.....	35
4.1	Dve interpretaciji kosovske zgodovine in razvoj konflikta skozi čas	35
4.2	Razpad(anje) Jugoslavije in (ne)upravljanje konflikta	39
4.3	Mednarodno upravljanje konflikta	43
5	ZAKLJUČEK.....	48
6	LITERATURA	53

SEZNAM KRATIC

BiH	Bosna in Hercegovina
EU	Evropska unija
ICG	<i>International Crisis Group</i> (Mednarodna krizna skupina)
ICTY	<i>International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia</i> (Mednarodno kazensko sodišče za nekdanjo Jugoslavijo)
KFOR	<i>Kosovo Force</i> (Sile za Kosovo)
LDK	<i>Lidhjes Demokratike te Kosoves</i> (Demokratična zveza Kosova)
Nato	<i>North Atlantic Treaty Organisation</i> (Severnoatlantska zveza)
ONV	Osvobodilna narodna vojska (alb. <i>Ushtria Çlirimtare Kombëtare</i> – UÇK)
OVK	Osvobodilna vojska Kosova (alb. <i>Ushtria Çlirimtare e Kosovës</i> – UÇK)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija združenih narodov
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
UL ZN	Ustanovna listina Združenih narodov
UNMIK	<i>United Nations Interim Administration Mission in Kosovo</i> (Začasna misija Združenih narodov na Kosovu)
UNPREDEP	<i>United Nations Preventive Deployment</i> (Preventivne sile Združenih narodov)
UNPROFOR	<i>United Nations Protection Force</i> (Zaščitne sile Združenih narodov)
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi
ZKJ	Zveza komunistov Jugoslavije
ZRJ	Zvezna republika Jugoslavija

1 UVOD

Etnični konflikti povzročajo ogromno človeškega trpljenja in imajo uničujoče posledice za politični red in gospodarsko rast po vsem svetu (Carment, James in Taydas 2009, 63). Poleg smrti in bede, ki jih nasilni etnični konflikti povzročajo na vojnih ozemljih, posledice takšnih konfliktov občutijo sosednje države in širše regije (Larsson 2005, 2), obenem pa tovrstni konflikti ogrožajo tudi globalno varnost in stabilnost (Carment, James in Taydas 2009, 63).

Do izbruha številnih etničnih konfliktov je prišlo s koncem hladne vojne v devetdesetih letih 21. stoletja, posledično pa je prišlo tudi do porasta v zanimanju in proučevanju etničnih konfliktov na področju mednarodnih odnosov od takrat dalje (Angstrom 2001, 59). Etnični konflikti so obstajali že pred koncem hladne vojne,¹ vendar so bili, kot pravi Williamsova (2004, 3), v tem obdobju postavljeni v ozadje. V tistem času so po navedbah Grizolda in Zupančiča (2008, 325) tleli in se razvijali, vendar pa na področju mednarodnih odnosov, zaradi (razmeroma) nedotakljivega koncepta narodne suverenosti niso pritegnili širše pozornosti.²

Etnični konflikti, ki so izbruhnili s koncem hladne vojne, so drugačni od starih konfliktov (Butler 2009, 57),³ ki so na področju mednarodnih odnosov prednjačili prej. Med starimi konflikti so bili številčnejši mednarodne krize, ideološki konflikti in meddržavne vojne (Carment, James in Taydas 2009, 64), medtem ko se novi konflikti odvijajo znotraj držav, zaradi česar jih akademiki imenujejo 'notranji konflikti', 'majhne vojne', upoštevajoč še eno od značilnih lastnosti pa tudi 'dolgotrajni družbeni konflikti' (Butler 2009, 57).

Po koncu hladne vojne je z izbruhom etničnih konfliktov prišlo do spremenjenega varnostnega okolja, medtem ko je mednarodno upravljanje konfliktov še vedno ostalo prilagojeno starim konfliktom (Butler 2009, 247–8). V času hladne vojne je bilo posredovanje v konfliktu neločljivo povezano z načeloma suverene enakosti držav in ozemeljske celovitosti držav (Grizold in Zupančič 2008, 325–6). Posredovanje na osnovi omenjenih načel v novem varnostnem okolju predstavlja enega od glavnih izzivov mednarodnega upravljanja konfliktov, saj se etnični konflikt praviloma odvija znotraj meja ene same države (Butler

¹ Harffova in Gurr (2004, 1) pojasnjujeta, da so etnični konflikti od druge svetovne vojne dalje povzročili več bede in izgube človeških življenj kot katerikoli drug tip lokalnih, regionalnih in mednarodnih konfliktov.

² Sicer pa so že desetletja etnične konflikte proučevali sociologi, primerjalni politologi in zgodovinarji (Angstrom 2001, 59).

³ Ti konflikti se namreč od starih razlikujejo predvsem v tem, da akterji v konfliktu pogosto niso (samo) države, da razlogi za njih niso tradicionalni nacionalni interesi, uporabljena sredstva in taktike pa so drugačni od tistih, povezanih z običajnimi profesionalnimi vojskami (Butler 2009, 57).

2009, 255). Butler (2009, 247–8) tako pojasnjuje, da so države glavni akter, ki odloča o učinkovitosti in določilih glede poskusov upravljanja konflikta, bodisi prek neposredne vključitve bodisi prek mednarodnih in regionalnih vladnih organizacij.

Po mnenju Reychlerja in Paffenholzeve (2001, xiii) v mednarodni skupnosti narašča zavedanje, da je cena nasilnih konfliktov, prisotnih širom po svetu, previsoka, zato je posvečanje pozornosti njihovem preprečevanju in upravljanju nujno. Grizold in Zupančič (2008, 326) pojasnjujeta, da je po koncu hladne vojne prišlo do povečanega zanimanja mednarodne skupnosti za konflikte, ki se (še) ne širijo prek državnih meja in sodijo še v notranjepolitične zadeve držav. To je t. i. vertikalni pristop upravljanja konfliktov, ki se je pridružil horizontalnemu pristopu upravljanja konfliktov, katerega cilj je preprečitev eskalacije prek državnih meja (*ibid.*).

Makedonija⁴ je bila pogosto prikaz najboljšega primera pravilnega pristopa preprečevanja konflikta. Prva preventivna misija Združenih narodov (ZN) je omogočila, da se je Makedonija izognila vojskovanju, ki se je razvilo drugod na območju nekdanje Jugoslavije. Vendar pa je razpustitev omenjene misije vplivala na nov konflikt leta 2001, na katerega se je s posredovanjem odzvala mednarodna skupnost, temu pa je sledil podpis mirovnega sporazuma (Hilton v Woodrow Wilson International Center for Scholars ND).

Po drugi strani pa Russell (2009, 487) pojasnjuje, da Kosovo predstavlja velik neuspeh preventivne diplomacije navkljub temu, da so bili kosovski problemi dolgotrajni in dobro poznani. Ker so bili nerešeni in nenaslovljeni v začetku devetdesetih let, je konflikt nasilno eskaliral do te mere, da je zahteval obsežno vojaško posredovanje. Nadaljnji razvoj dogodkov je privedel do kosovske enostranske razglasitve neodvisnosti februarja leta 2008 (ICG 2008, 1).

Saideman (2002, 68) opozarja, da so etnični konflikti, ki so v začetku devetdesetih let 21. stoletja izbruhnili v nekdanji Jugoslaviji, vplivali na destabilizacijo v sosednjih državah in tudi v širši regiji, zato je upravljanje konfliktov nujno preučevati. Larsson (2005, 2) dodaja, da so ti konflikti vplivali tudi na širše območje Evrope. Vplivali so namreč na nastanek gospodarskih in družbenih problemov v evropskih državah. Poleg tega so migracije, čezmejni

⁴ Ustavno ime države je Republika Makedonija. Zaradi spora z Grčijo, ki trdi, da Makedonija z uporabo tega imena ogroža njeno ozemeljsko celovitost, saj ima enako ime severni del grške države, jo je mednarodna skupnost priznala pod imenom Nekdanja jugoslovanska republika Makedonija (*Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM*) (CIA, 2010). Grčija zaradi spora o imenu blokira makedonsko priključitev k Severnoatlantski zvezi (*North Atlantic Treaty Organisation – Nato*) ter začetek pristopnih pogajanj za vstop v Evropsko unijo (EU), čeprav Makedonija pogoje za vstop v Nato izpolnjuje že od leta 2008, kandidatka za članstvo v EU pa je od leta 2005 (ICG 2009, 1).

kriminal in strah pred družbenimi nemiri kot posledica teh konfliktov postali ključna varnostna vprašanja Evropske unije (Larsson 2005, 2).

Uvaličeva (2006, 89) opozarja, da so dogodki od razpada Jugoslavije dalje pustili mnogo nerešenih težav, ki še vedno ogrožajo trajni mir in stabilnost v regiji ter posledično na širšem območju. Da bi preprečili negativne učinke konfliktov tako zunaj meja držav, znotraj katerih se odvijajo, kot negativne učinke v državah, v katerih se odvijajo, Mednarodna krizna skupina (*International Crisis Group – ICG*) tako na Kosovu kakor v Makedoniji spremlja politični in varnostni razvoj dogajanja. Spremljanje političnega in varnostnega dogajanja omogoča zgodnje opozarjanje v primeru eskalacije konflikta in prispeva k zgodnjemu ukrepanju s ciljem preprečitve njegove nadaljnje eskalacije. Poročila, ki jih pripravlja ICG, so na področju preprečevanja in razreševanja konfliktov pomemben vir analiz in nasvetov za vlade in medvladna telesa, kot so na primer Združeni narodi, Evropska unija in Svetovna banka (ICG 2010).

Stabilnost območja Zahodnega Balkana je izjemno pomembna za Slovenijo. V Deklaraciji o zunanji politiki Republike Slovenije (1999) je namreč stabilnost Jugovzhodne Evrope opredeljena kot njen življenjski interes. Aktivno sodelovanje pri stabilizaciji tega območja je opredeljeno med prioritetskimi cilji slovenske zunanje politike.⁵ Slovenija se je zavezala k podpiranju naporov in pobud mednarodne skupnosti za stabilizacijo in razvoj tega območja ter k lastni aktivni vlogi in podpori demokratičnim procesom v tem prostoru (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije 1999). Izhajajoč iz dolgoročno opredeljenih ciljev slovenske zunanje politike o krepitvi odnosov z državami Zahodnega Balkana je Državni zbor Republike Slovenije sprejel Deklaracijo o Zahodnem Balkanu (2010), ki med svojimi glavnimi cilji opredeljuje oblikovanje območja trajne varnosti in vsesplošnega sodelovanja med narodi Zahodnega Balkana (Deklaracija o Zahodnem Balkanu 2010).

Da bi lahko prispevali k zmanjšanju škode in povečanju koristi konfliktov, je, kot pojasnjuje Kriesberg (2007 1, 4 in 7), treba razumeti, zakaj se nekateri konflikti razvijajo v medsebojno uničevanje, medtem ko se drugi ne. Da bi ugotovili, kakšne so možnosti za zmanjšanje neželenih vidikov konflikta, je treba analizirati vire konflikta in njegov proces eskalacije, deeskalacije in ureditve. Podobnosti, ki obstajajo med različnimi konflikti, nam omogočajo, da se iz njih učimo in to upoštevamo v podobnih konfliktnih situacijah.

⁵ Predvsem politični, varnostni, gospodarski ter drugi interesi in razlogi zahtevajo, da je Slovenija aktivno prisotna v Jugovzhodni Evropi (Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije 1999).

Konflikt je v takšni ali drugačni obliki neizogibna in vedno prisotna značilnost družbe in družbene interakcije. Čeprav ga ne moremo odpraviti, se mu lahko izognemo (Mitchell 1981, 7). To je dobro, saj, kot pravi Horowitz (1990, 115), koristi omejitve etničnega konflikta odtehtajo škodo, ki jo konflikt povzroča.

Cilj diplomskega dela je ugotoviti, kateri dejavniki so vplivali na različen potek razvoja albansko-makedonskega in albansko-srbskega etničnega konflikta od razpada Jugoslavije dalje. Do izbruha obeh konfliktov je prišlo v času razpad(anj)a nekdanje Jugoslavije, vendar pa se njun nadaljnji razvoj med seboj razlikuje. S pomočjo izdelanega teoretskega okvirja za upravljanje etničnih konfliktov primerjalno analiziram etnični konflikt med Albanci in Srbi na Kosovu in etnični konflikt med Albanci in Makedonci v Makedoniji ter njuno upravljanje.

Diplomsko delo je, vključno z uvodom in zaključkom, sestavljeno iz petih poglavij. V drugem poglavju na osnovi analize sekundarnih virov proučujem etnični konflikt in njegovo upravljanje. Poglavje razdelim na dva dela. V prvem delu na osnovi znanstvene literature analiziram vzroke etničnega konflikta, v drugem delu pa se posvetim analizi upravljanja etničnih konfliktov. Cilj analize je: prvič, razumevanje pojava etničnega konflikta in njegovega razvijanja v času ter dejavnikov, ki vplivajo na oboje, in drugič, razumevanje pojma upravljanje konflikta ter dejavnikov, ki vplivajo na uspešnost upravljanja etničnih konfliktov, torej v prvi vrsti na preprečitev nasilnega ravnanja/obnašanja konfliktnih strank.

V prvem podpoglavju drugega poglavja želim razjasniti, kateri dejavniki oziroma kombinacija katerih dejavnikov mora obstajati, da pride do izoblikovanja etničnega konflikta ter njegove nasilne eskalacije. V drugem podpoglavju drugega poglavja pozornost posvetim dejavnikom, ki otežujejo upravljanje etničnih konfliktov, ter pogojem za uspešno upravljanje etničnih konfliktov.

V tretjem in četrtem poglavju ločeno analiziram albansko-srbski etnični konflikt na Kosovu in albansko-makedonski etnični konflikt v Makedoniji ter njuno upravljanje. Pri vsakem od konfliktov me zanima, kdaj in zakaj se je konflikt oblikoval, pozornost namenim tudi temu, kako se je konflikt razvijal skozi čas. Posebej me zanima razvoj posameznega konflikta od njegovega izbruha ob razpadu Jugoslavije. Analiziram razvoj vsakega od konfliktov, pri čemer pozornost posvečam predvsem (ne)upravljanju konflikta s strani države oziroma njenih voditeljev ter ravnanju druge konfliktne stranke – notranjega akterja in interakciji med obema. Posebej me zanimajo dejavniki, ki so vplivali na destruktivno eskalacijo posameznega konflikta. Vzporedno s tem ugotavljam, kateri zunanji oziroma mednarodni akterji so konflikt upravljali ter kateri dejavniki so vplivali na njegovo upravljanje.

V petem poglavju sledi zaključek diplomskega dela, v katerem na osnovi primerjalne analize konfliktov ugotavljam, kateri dejavniki so ključno vplivali na (ne)nasilen razvoj konfliktov ter na njuno rešitev. Predvidevam, da bo naloga pokazala, da je na nasilen oziroma nenasilen razvoj posameznega konflikta vplivalo politično vodstvo države, v kateri se je konflikt odvijal, s svojim vodenjem konflikta ter posredovanje oziroma neposredovanje v konfliktu s strani mednarodnih akterjev, ki je bilo pogojeno z interesi vpletenih držav. Poleg tega predvidevam, da sta na obstoječi rešitvi konfliktov vplivali zgodovina razvoja posameznega konflikta, s svojim vplivom na pripravljenost strank v konfliktu na sodelovanje pri iskanju rešitve ter podpora obstoječi rešitvi s strani posameznih mednarodnih velesil.

2 (ETNIČNI) KONFLIKT IN NJEGOVO UPRAVLJANJE

2.1 Vzroki (etničnega) konflikta

Poimenovanje 'etnični konflikt' se nanaša na zunanost oziroma videz, ki ga konflikt prevzame, in ne na njegove vzroke (Collier 2007, 56; Carment, James in Taydas 2009, 65). Kriesberg (2007, 53) pojasnjuje, da je eden od pogojev za oblikovanje konflikta izoblikovanje skupne identitete, ki ločuje 'nas' od 'njih'. V etničnem konfliktu etnija⁶ služi za izključevanje in soočenje, sicer pa etnične razlike same po sebi niso dovolj za to, da bi povzročile politično mobilizacijo in medskupinsko nasilje (Newland v Lake in Rotchild 1998, 7; Carment, James in Taydas 2009, 65).

Da je etnija sama po sebi vzrok za etnični konflikt, zagovarja primordialistični pristop k razlaganju etnije in etničnega konflikta. Primordializem razlaga tudi, da so etnične delitve in napetosti nekaj naravnega (Lake in Rotchild 1998, 5). Vendar pa takšna razlaga ne pojasni na primer, zakaj so ponekod nasilni konflikti izbruhnili, medtem ko drugod niso, ter zakaj so nekateri konflikti nasilnejši od drugih (Brown 2001, 3). Danes so zato redki avtorji, ki bi etnična sovraštva razlagali na osnovi kulturne nezdržljivosti (Eriksen 1999, 92).

Etnične konflikte običajno spodbudijo neetnični dejavniki. Politično orientirane teorije racionalne izbire kot vzrok notranjih konfliktov navadno navajajo zatiranje, neenakosti, diskriminacijo, propad institucij in informacijske napake.⁷ Upor etničnih skupin razlagajo kot način odpravljanja krivic, ki jih povzročijo politični ali gospodarski dejavniki oziroma kombinacija teh dejavnikov (Carment, James in Taydas 2009, 64–5).

Eden od načinov za razlago etničnega konflikta je razlaga na osnovi koncepta varnostna dilema. 'Varnostna dilema' pomeni, da se ob odsotnosti vrhovnega suverenega telesa države bojijo za svojo varnost in preživetje. V okolju samopomoči so države same odgovorne za svojo varnost, kar pomeni, da morajo postati čim močnejše. Po definiciji bi država – kot vrhovna avtoriteta znotraj svojih meja – morala poskrbeti za varnost svojih državljanov in zagotoviti ravnotežje med različnimi skupinami (Carment, James in Taydas 2009, 66).

⁶ Smith (2000, 57) etnijo definira kot poimenovano enoto prebivalstva, ki deli mit o skupnih prednikih in skupni zgodovinski spomin, ki ima skupno kulturo. Elementi skupne kulture običajno vključujejo vero, navade, jezik, kulturo (Smith v Hutchinson in Smith 1996, 7). Poleg tega ima skupno vez z zgodovinskim ozemljem in občutek solidarnosti, vsaj med elitami. V primerjavi z narodom je etnija ohlapnejša kolektivna kulturna enota (Smith 2000, 57).

⁷ Pojem informacijska napaka je pojasnjen v nadaljevanju podpoglavja 2.1.

Koncept varnostne dileme je leta 1993⁸ z mednarodnih odnosov na študijo etničnih konfliktov razširil Posen (Lake in Rotchild 1998, 17). Posen (1993, 27–8) je idejo uporabil za razlago domačih konfliktov in razpad imperijev. Ko država ni več sama sposobna regulirati družbe, se skupine znotraj države znajdejo v situaciji, ko morajo same poskrbeti za svojo varnost. Skupine začno med seboj tekmovati za dostop do oblasti – ta namreč predstavlja ključ do varnosti. Posen (1993, 34) razlaga, da se ob razpadu osrednje avtoritete v državi pojavi tako imenovano 'okno priložnosti' (*window of opportunity*), ki omogoča dostop do oblasti (Posen 1993, 34). Ponujena priložnost spodbudi etnično mobilizacijo (Esman 1994, 54).

Saideman (v Saideman in Ayres 2000, 1130) za razliko od Posna pravi, da se skupine znotraj države v tekmo za oblast podajo zaradi pristranskosti trenutne vlade. Ko namreč ena sama etnična skupina nadzira državni aparat, se vse druge etnične skupine počutijo ogrožene, ker se ne morejo zanesti na nepristranskega ravnodnika v sporih ali na nepristranskega zaščitnika. Poleg tega lahko v takih primerih skupine na oblasti vire, s katerimi razpolagajo, uporabijo proti skupinam brez oblasti. V takih primerih sta možna dva scenarija, in sicer lahko skupine brez oblasti poskušajo pridobiti nadzor nad državo ali pa se od nje ločiti (Saideman 1998, 136).

Skupine si želijo dostopa do oblasti, ker tako poskrbijo za svojo politično, gospodarsko in fizično varnost (Saideman in Ayres 2000, 1130). Politična moč skupinam in posameznikom zagotavlja razpolaganje z viri ter s tem povečevanje svojega blagostanja (Lake in Rotchild 1998, 9). Zato je politična nevarnost najbolj ekstremna, ko ena sama etnična skupina osvoji državo oziroma je določeni etnični skupini zavržen dostop do države ali pa država še ni osvojena in si več skupin želi dominacijo (Saideman 1998, 136).

Stabilni etnični odnosi temeljijo na etničnih pogodbah. Te določajo uradna zagotovila glede delitve moči, manjšinskih pravic, državnih pomoči ter služb v javnem in zasebnem sektorju. Pogodbe z zagotavljanjem pravic in dolžnosti, privilegijev ter dostopa do virov posameznim skupinam običajno politične odnose vodijo v miroljubno smer. Nespoštovanje etničnih dogovorov vodi do eskalacije konflikta. Ta strateška dilema se verjetneje pojavi, če pride do spremembe v ravnotežju moči med etničnimi skupinami, ko se po fragmentaciji večetnične politike te znajdejo v šibkejšem ali močnejšem položaju (Lake in Rotchild 1998, 13–14).

⁸ Posen (1993) je koncept varnostne dileme na študijo etničnih konfliktov razširil v članku z naslovom *The Security dilemma and ethnic conflict*.

Carment, James in Taydas (2009, 65) pravijo, da je pojav etničnega konflikta mogoče razlagati kot posledico določene kombinacije 'pohlepa/priložnosti' ter obstoječe 'krivice'. Občutek krivice med člani vsaj ene izmed strank v sporu, ki je običajno posledica zaznane prikrajšanosti, neenakosti in nepravičnosti, spodbudi tekmovanje za viri (Kriesberg 2007, 60–2; Carment, James in Taydas 2009, 65). Modeli ekonomskih teorij državljanske vojne vzroke za notranji konflikt iščejo v družbeno-ekonomskih dejavnikih in stopnji gospodarskega razvoja (Carment, James in Taydas 2009, 65). Po mnenju Collierja (2007, 58) višji dohodek na prebivalca in hitrejša gospodarska rast zmanjšujeta možnost upora. Zato je gospodarski razvoj ključen za zmanjšanje verjetnosti konflikta.⁹

Carment, James in Taydas (2009, 65) kot klasičen primer pojasnjevanja etničnega konflikta, ki v središče postavlja obstoj krivice, navajajo Gurrovo delo *Why men rebel* (Gurr 1970). Gurr (1994, 349) namreč razlaga, da etnopolitične skupine izberejo mobilizacijo proti državni oblasti, da bi odpravile krivico, ki jo občutijo zaradi politične in gospodarske diskriminacije, za katero običajno trpijo, ter da bi zaščitile svoje interese. Vendar Gurr (2002, 230–2) dodaja, da so dejavniki, ki poleg strahu in frustracij vplivajo na pojav uporniške akcije, tudi sposobnosti skupine za skupinsko akcijo, domače priložnosti za mobilizacijo ter mednarodni dejavniki, ki spodbujajo skupinsko akcijo.¹⁰

Pomembno vlogo v etnični mobilizaciji imajo viri, s katerimi skupine razpolagajo (Esman 1994, 55). Posen (1993, 34) pojasnjuje, da navadno skupinam, ki so bile privilegirane v stari državi, pripade več materialnih ostankov propadle države. Tako te pogosteje razpolagajo z orožjem, deviznimi rezervami, zalogami surovin in industrijskimi sposobnostmi, zato imajo pred drugimi skupinami prednost pri oblikovanju lastne države.

Pomembna je tudi številčnost in geografska porazdelitev pripadnikov etničnih skupin (Esman 1994, 55). Kot pravi Posen (1993, 31–3), so v prednosti številčnejše skupine, ki obkrožajo območja koncentrirane poselitve (otoke) manjših skupin. Skupine, ki ustvarjajo otoke, obkrožene z večinskimi prebivalstvom, so namreč ranljive za napad z vseh strani. V primeru razpršene poselitve, kadar posamezni pripadniki etnične skupnosti živijo na območju,

⁹ Williamsova (2004, 76) pojasnjuje, da gospodarsko poslabšanje poveča občutek prikrajšanosti in pomanjkanja v odnosu do drugih skupin ter tako spodbudi upor proti oblasti.

¹⁰ Med kazalniki, ki kažejo na sposobnost skupine za skupinsko akcijo, Gurr (2002, 230) izpostavi ozemeljsko koncentracijo ter politično organiziranost skupin, pri čemer se bodo skupine, ki živijo na območju koncentrirane poselitve in so politično organizirane, verjetneje uprle kot pa skupine, ki živijo razpršeno in niso politično organizirane. Med domačimi priložnostmi za skupinsko akcijo predvsem nestabilnost režima vpliva na večjo verjetnost upora skupin. Med mednarodnimi dejavniki, ki spodbujajo skupinsko akcijo, pa predvsem podpora tujih vlad vpliva na večjo verjetnost upora (Gurr 2002, 235).

kjer v večini živi druga etnična skupnost, pa so neoboroženi pripadniki manjšine ranljivi za napade. V takih primerih se lahko, kot posledica razpada imperija, zgodijo poskusi etničnega čiščenja.

Posen (1993, 31) izpostavlja tudi, da boljše vojaške sposobnosti skupinam prinašajo več možnosti za uspeh pri doseganju oblasti. Vendar pa se vojaške zmogljivosti ne nanašajo le na samo razpolaganje z vojaškimi sredstvi, temveč tudi na povezanost in solidarnost znotraj skupin. Ta igra pomembno vlogo, saj vsebuje čustveni potencial, ki krepi moč pehote. Pomembna ni le vojaška, ampak tudi ideološka moč skupin.

Pomembno vlogo pri oblikovanju in razvoju etničnega konflikta pa imajo tudi voditelji skupin. Vlogo voditeljev v etničnem konfliktu poudarja instrumentalistični pristop k etniji in etničnemu konfliktu. Omenjeni pristop razlaga, da je etnija zgolj ena od mnogih alternativnih osnov identitete, ki postane družbeno pomembna, ko so etnični simboli izzvani ali zmanipulirani s strani politikov (Gurr 2002, 4). Vodje poudarjajo tiste dejavnike, za katere menijo, da bodo učinkovito pritegnili množico, sami pa imajo pogosto za nezadovoljstvo drugačne razloge kot množice (Kriesberg 2007, 63–5). Collier (2007, 58) opozarja, da karizmatični družbeni voditelj v šibkih gospodarstvih lažje izrabí etnične krivice.¹¹

Vodje izrabíjo neracionalne¹² dejavnike, kot so politični spomin in miti ter čustva, ki so učinkoviti za polarizacijo družbe. Na osnovi političnega spomina in mitov skupine lahko oblikujejo popačene predstave o drugih in jih prikažejo agresivnejše, kot so v resnici, hkrati pa je na njihovi osnovi mogoče opravičevati lastno superiornost, spodbujati maščevanje za pretekle krivice ali ohranjati skupinsko sovraštvo (Lake in Rotchild 1994, 20–1).

Etnična identiteta lahko služi za organizacijo in mobilizacijo, kadar je zelo poudarjena. V sistemu modernih nacionalnih držav se je poudarjenost etnične identitete povečala, postala je namreč pomembna determinanta dostopa do politične moči, varnosti, statusa in materialnega blagostanja (Gurr 2002, 6). Etnična identiteta je zelo poudarjena že od časa francoske revolucije,¹³ ko se je pospešeno začel spreminjati družbeni kontekst. Spremenjeni družbeni kontekst je pripeljal do identifikacije ljudi v etničnem smislu ter do povezave etnične

¹¹ Kadar stranke v konfliktu občutijo krivice, ki sprožijo strah, da je ogrožen obstoj skupine, se bodo verjetneje razvili radikalnejši cilji za odpravo krivice (Kriesberg 2007, 63).

¹² Konfliktne situacije izhajajo iz zasledovanja ciljev in iz nezdružljivosti ciljev in so v tem smislu realne oziroma racionalne. Vendar pa v konfliktnih situacijah pomembno vlogo igrajo tudi subjektivni in psihološki dejavniki (Mitchell 1981, 20).

¹³ S francosko revolucijo pomembna dinamična sila postane moderni nacionalizem (Schafer in Loughlin v Roter 2001, 225). Gellner (2006, 1) razloži, da je nacionalizem v prvi vrsti politično načelo, ki stremi k skladnosti političnih in nacionalnih/narodnih meja.

identifikacije in politične organizacije vzdolž etničnih delitev, kar je povzročilo oblikovanje nacionalne države (Roter 2001, 224 in 226).

Verski in etnični konflikti lahko postanejo posebej intenzivni in destruktivni, saj je za konflikte, ki vključujejo zadeve, ki jih stranke dojemajo kot integralni del svoje osebne ali kolektivne identitete, značilno, da so še posebej nagnjeni k eskalaciji in da so odporni na rešitev (Kriesberg 2007, 169–70). Fisher (2001, 307) pojasnjuje, da je, kadar so ogrožene identiteta skupin in z njo povezane potrebe, skorajda neizogiben težko obvladljiv konflikt. Konflikte med identitetnimi skupinami Azar (v Miall, Ramsbotham in Woodhouse 2008, 84) v svoji teoriji, ki jo je razvijal od sedemdesetih let 20. stoletja dalje, poimenuje 'dolgotrajni družbeni konflikt' (*protracted social conflict*). Azar (v Fisher 2001, 308) pojasnjuje, da zgodovinski dejavniki v družbah, v katerih je več identitetnih skupin, vodijo do strukturnih neenakosti in neenakopravnega dostopa do politične moči, kar se izrazi v nadvladi ene skupine nad drugo, rezultat pa se kaže v diskriminaciji in družbenem sovraštvu.

Posen (1993, 30–1) na primer pravi, da skupine na osnovi preteklih izkušenj ocenjujejo nevarnost, ki jo predstavljajo druge skupine. Analizirajo, kako so se skupine v preteklosti obnašale, in temu priredijo izbiro svoje strategije. Zato Mitchell (1981, 46) poudarja, da je treba pri konfliktni analizi upoštevati dejstvo, da gre za dinamičen pojav, zato je za razumevanje konflikta potrebna analiza spremembe konflikta v času. Statična analiza, ki ne upošteva sprememb v času, je po njegovem mnenju nepopolna in zavajajoča.

Na izbiro strategije strank v konfliktu vpliva tudi odnos med nasprotniki. Načeloma večja povezanost med nasprotniki pomeni manjšo verjetnost, da bo prišlo do uporabe nasilja, če pa se to kljub temu zgodi, je nasilje lahko še posebej brutalno, saj se člani posameznih strani čutijo izdane. Mnenje, ki ga imajo nasprotniki drug o drugem, in čustva, ki jih gojijo drug do drugega, so ravno tako pomembni. Če se je namreč ena od strani počutila ponižano v medsebojnih odnosih, lahko išče zadoščenje v maščevanju in posledično je verjetnost izbire nasilnih strategij večja. Izbira strategije posamezne strani vpliva na reakcijo druge strani (Kriesberg 2007, 140–1 in 149).

Kadar skupine, zato da ne bi spodkopale zmožnosti za doseg svojih interesov, ne razkrijejo resničnih zasebnih informacij oziroma pride do tako imenovane informacijske napake, se lahko razvije sumničavost na drugi strani in strah pred najhujšim. V takih primerih so navadno države tiste, ki s posredovanjem raziščejo resnične preference strank v sporu in jih posredujejo nasprotnim stranem. V pogojih državne šibkosti in takrat, ko se v informacijske napake zapletejo države same, pa je potrebno zunanje posredovanje (Lake in Rotchild 1998, 12–13).

2.2 Upravljanje (etničnih) konfliktov

Na področju terminologije glede upravljanja z etničnimi konflikti je prisotna zmeda. Isti termini se uporabljajo na različne načine; ne le v splošni rabi, temveč tudi v znanstveni literaturi (Miall, Ramsbotham in Woodhouse 2008, 27). Pojem 'upravljanje konflikta' je pogosto izmenjaje rabljen s pojmi, kot so 'nadzor konflikta,' 'regulacija konflikta' in 'razrešitev konflikta' (Mitchell 1981, 256). Butler (2009, 14–15) opozori tudi na zamenljivo rabo s pojmi 'končanje konflikta', 'preoblikovanje konflikta' in 'ureditev konflikta'.

V literaturi naletimo na različne definicije pojma 'upravljanje konfliktov'. Pogosto se uporablja kot splošen pojem, ki zajema celoten obseg pozitivnega konfliktnega vodenja (Miall, Ramsbotham in Woodhouse 2008, 29). Kot takega ga označi tudi Mitchell (1981, 256–7), za katerega je upravljanje konfliktov celoten obseg tehnik, ki se uporabljajo v katerikoli družbi za preprečevanje razvoja konfliktnih situacij (izogibanje konfliktov), za preprečevanje razvoja konflikta v smeri razdiralnega in destruktivnega vedenja (preprečevanje konfliktov) ter za zaustavitev nezaželenega konfliktnega vedenja ali odstranitev virov konflikta prek določene oblike poravnave ali rešitve konflikta (rešitev konflikta).

Po drugi strani pa Miall, Ramsbotham in Woodhouse (2008, 29) pojem uporabljajo za ožji obseg pozitivnega konfliktnega vodenja, ki se nanaša na dosežene sporazume in zadrževanje nasilnega konflikta. Podobno Butler (2009, 15) opredeli pojem mednarodnega upravljanja konflikta. Kot pravi, je cilj upravljanja konflikta omejitev razširitve ali eskalacije konflikta, zmanjšanje trpljenja in oblikovanje okolja za interakcijo brez zatekanja k nasilju. Upravljanje konflikta na konceptualni ravni loči od razreševanja konflikta, ki stremi k razrešitvi temeljnih vzrokov konflikta. Butler (2009, 15) pojasnjuje, da za razliko od razreševanja konflikta upravljanje konflikta ostaja bližje površju konflikta.¹⁴

Lund (v Carment in Schnabel 2003, 21) pojasni, da so akterji, ki se ukvarjajo s preprečevanjem konflikta¹⁵ "bodisi vladni bodisi nevladni akterji, ki delujejo na globalni, regionalni, nacionalni ali lokalni ravni." Z ozirom na akterje, ki lahko sodelujejo v upravljanju konflikta, pojem opredeli celostno z upoštevanjem ravni, s katerih akterji prihajajo. Po drugi strani pa so akterji v mednarodnem upravljanju konflikta, kot ga opredeli Butler (2009, 13–

¹⁴ Površje konflikta, o katerem govori Butler (2009, 14–15), je mogoče razumeti kot nanašajoče se na Galtungovo (1996, 72) manifestno raven oziroma vedenjski sestavni del konflikta. Galtung (1996, 71–2) konflikt opiše kot tridelno ABC-strukturo. Sestavljen je iz drže/domnev (*A-ttitude/A-ssumptions*), nasprotja (*C-ontradiction*) in vedenja (*B-ehaviour*), pri čemer drže in domneve ter nasprotje obstajajo na latentni ravni konflikta in opazovalcu niso neposredno vidni, medtem ko se konfliktno vedenje manifestira in ga je moč neposredno opazovati.

¹⁵ Lund (v Carment in Schnabel 2003, 21) pojem 'preprečevanje konflikta' vsebinsko opredeli podobno kot tisto, kar Mitchell poimenuje 'upravljanje konflikta'.

14) tretje stranke, ki poskušajo nadzorovati oziroma zadrževati konflikt med politično motiviranimi akterji, ki delujejo na ravni države ali na notranji ravni.

Sredstvo za poravnavo konfliktov brez zatekanja k nasilju je v mnogih pogledih politični sistem države v svoji celoti. Zatekanje k nasilju pomeni, da politični sistem države ne izpolnjuje več svojih osnovnih funkcij (Mitchell 1981, 269–70). Ko se državni sistem ni (več) sposoben ustrezno soočiti s krizami in s problemi v državi, to pomeni, da njegove intervencije ne zmanjšajo ali razrešijo problemov in prepad v družbi narašča, takrat nastane resna nevarnost za nadaljnjo eskalacijo konflikta (Žagar 2009, 458–9). Da bi slednjo preprečili, je v takih primerih potrebno posredovanje zunanjih akterjev.

Vendar pa obstaja precej izzivov, povezanih z upravljanjem etničnih konfliktov. Butler (2009, 255) kot enega najpomembnejših izpostavi vpliv suverenosti države. Etnični konflikt je notranji konflikt (Brown 2001, 5), torej se običajno odvija znotraj meja ene same države, kar pomeni, da ta, v kolikor se ne širi izven državnih meja, predstavlja notranjepolitično zadevo držav (Grizold in Zupančič 2008, 326) in je za posredovanje v njem, upoštevajoč načelo suverenosti države, potrebno soglasje držav, znotraj katerih se odvija.

Suverenost države je najmočnejša, ko gre za tradicionalne operacije ohranjanja miru. Državna suverenost pa je šibkejša, ko gre za operacije vsiljevanja miru, ki mednarodnim organizacijam podeljujejo pravico, da proti državam uporabijo prisilna sredstva (Butler 2009, 249–50). Operacije vsiljevanja miru temeljijo na osnovi sedmega poglavja Ustanovne listine Združenih narodov (UL ZN), natančneje njenega 42. člena. Ta članicam organizacije podeljuje pravico do uporabe prisilnih sredstev proti državi, ki ogroža mednarodni mir in varnost.¹⁶

Ukrepanje v konfliktu je z vidika uspešnega upravljanja konflikta pozno, ko konflikt začne ogrožati mednarodni mir in varnost. Ko se njegovi destabilizacijski učinki širijo prek državnih meja, na primer, ko državne meje prečkajo begunci (Saideman 2002, 68), to pomeni, da je konflikt eskaliral. Kriesberg (2007, 204) poudarja, da je konflikt lažje zaustaviti, če je ta na nizki stopnji eskalacije. Podobno meni Žagar (2009, 461), ki pravi, da je najpomembnejše pravilo upravljanja in razreševanja konflikta to, da bolj zgodaj kot je konflikt zaznan in nižja kot je njegova intenzivnost, lažje ga je preprečiti oziroma razrešiti.

¹⁶ UL ZN določa uporabo sile v mednarodnem pravu (Nambiar 2001, 179). V svojem drugem členu prepoveduje uporabo grožnje ali sile proti ozemeljski nedotakljivosti ali politični neodvisnosti katerekoli države. Izjema je primer individualne ali kolektivne samoobrambe, ko je država žrtev agresije (Ustanovna listina Združenih narodov, 51. čl.), ter omenjeno ukrepanje pod sedmim poglavjem listine. Vendar pa ukrepanje pod sedmim poglavjem UL ZN ni samo po sebi umevno; o tem, ali bo do ukrepanja prišlo, odločajo države članice Varnostnega sveta (Ustanovna listina Združenih narodov, 42. čl.).

Pomemben dejavnik pri upravljanju konflikta je pripravljenost posrednikov na ukrepanje. Vendar pa Kriesberg (2007, 207) opozarja, da za zgodnje opozarjanje in preventivno diplomacijo, ki sta učinkovita načina za zgodnje zaznavanje konfliktov, njuna izvedba pa je v rokah tretjih strani, pogosto ni politične volje, kljub vedenju, da konflikt lahko eskalira. Soglasje držav za intervencijo ni nujno dosegljivo niti v primerih, ko gre za konflikte v fazi ostre eskalacije. Države se namreč, kot pojasnjujeta Mac Ginty in Robinson (2001, 27), nerade strinjajo z intervencijami ZN pri zadevah, za katere menijo, da sodijo pod okrilje notranjih pristojnosti držav.¹⁷

Čeprav v mednarodni skupnosti še vedno prednjačita načelo suverene enakosti držav ter pravica vlade do monopolizacije nasilja, počasi raste tudi konsenz o človekovih pravicah (Kriesberg 2007, 145). Kadar država ali skupina držav posreduje v državi brez njenega privoljenja, s ciljem, da bi preprečila kršitev človekovih pravic, govorimo o humanitarni intervenciji (Dias 2009, 5).

Saideman (2002, 77) pojasnjuje, da držav za končanje konflikta ne motivirajo le humanitarni razlogi. Države lahko podprejo različne stranke v konfliktu zaradi svojih lastnih interesov, kot je na primer zavarovanje lastne varnosti. Posledično ena država lahko vidi zaveznike v eni vpleteni stranki, medtem ko jih druga vidi v drugi. Kriesberg (2007, 166 in 179) v zvezi s tem opozarja, da pomanjkanje mednarodnega konsenza glede posredovanja pogosto vodi v destruktivno podaljšanje konflikta.

Ker akterji v etničnih konfliktih pogosto niso le države, ampak tudi ostanki držav, lokalne in politične elite, paravojaške enote, plačanci in drugi (Butler 2009, 61), to otežuje njihovo upravljanje. Mac Ginty in Robinson (2001, 27) opozarjata, da Organizacija združenih narodov (OZN), ki deluje na ravni držav, nima veliko uradnih kanalov za komuniciranje z nedržavnimi skupinami. Poleg tega za posrednike problem predstavlja identifikacija kredibilnih pogajalskih partnerjev, saj so za upravljanje etničnih konfliktov značilne tudi znotrajetnične bitke (Mac Ginty in Robinson 2001, 35).

Biswas (2009, 2–3) pojasnjuje, da morajo stranke v konfliktu mednarodno posredovanje dojemati kot legitimno in pravično. Za uspešno posredovanje je pomembna njihova podpora mednarodnemu posredovanju in politična volja za sodelovanje. Mac Ginty in Robinson (2001, 33) opozarjata, da je zelo pomembno, da se tretja stran drži načela nevtralnosti. Rado

¹⁷ V mednarodni domeni sta široko sprejeti načeli suverene enakosti držav ter pravice vlade do monopolizacije nasilja. Po drugi strani pa raste tudi konsenz o človekovih pravicah, na kar kažeta intervencija v vojni v nekdanji Jugoslaviji ter sojenje Miloševiću in drugim na Mednarodnem kazenskem sodišču za nekdanjo Jugoslavijo (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY*), ki ga je ustanovila Generalna skupščina Združenih narodov leta 1993 (Kriesberg 2007, 145).

se namreč zgodi, da so zunanji akterji, ki posredujejo v konfliktu, obtoženi pristranskosti, v kolikor jih k posredovanju povabi vladna stran.

Za uspešno posredovanje v konfliktu je po mnenju Wehra (v Miall, Ramsbotham in Woodhouse 2008, 74) potrebna analiza konflikta.¹⁸ Analiza tako posrednikom kot vpletenim strankam omogoča jasnejše razumevanje izvora, narave, dinamike konflikta in različnih možnosti za rešitev konflikta.¹⁹ Na osnovi informacij, pridobljenih z analizo, je treba razmisliti o spremembah v kontekstu ter o spremembah znotraj konfliktnih strank in med njimi, ki bi vplivale na spremembo konfliktna situacije (Miall, Ramsbotham in Woodhouse 2008, 75).

Ukrepanje v konfliktu je treba prilagoditi stopnji eskalacije, v kateri se konflikt nahaja. Temu primerno je treba izbrati ustrezno deeskalacijsko politiko (Kriesberg 2007, 204). V primeru ukrepanja v fazi ostre eskalacije pa je cilj upravljanja predvsem zmanjšati oziroma odstraniti nasilno vedenje strank v konfliktu. V kolikor stranke kljub pozivom niso pripravljene zaustaviti nasilnega vedenja, lahko posredniki uporabijo na primer gospodarske sankcije, če pa tudi to ne zadostuje, lahko zagrozijo z uporabo prisilnih sankcij ali te tudi uporabijo (Mitchell 1981, 263–5; Kriesberg 2007, 228).

Vendar pa zaustavitev nasilnega vedenja v konfliktu ni dovolj. Ukvarjanje z manifestno fazo je le en vidik upravljanja konflikta, kajti upravljanje konfliktov je kompleksnejše od končanja manifestne faze konflikta. Zatiranje konfliktnega vedenja vpliva na manifestno raven konflikta, medtem ko latentni konflikt še obstaja. Konfliktna situacija je nerešena in speča ter pripravljena na to, da zopet oživi, v kolikor se sistem groženj poruši (Mitchell 2007, 254–6 in 263–5).

Ne glede na fazo vmešavanja v konflikt je cilj posrednikov stranke v konfliktu slej ko prej pripeljati za pogajalsko mizo. Dogovori, sklenjeni na osnovi pogajanj, se namreč verjetneje od nepogajalskih izidov odvijajo v luči medsebojne prilagoditve in povečujejo verjetnost, da bo

¹⁸ Miall, Ramsbotham in Woodhouse (2008, 74) izdelajo vodič za konfliktno analizo. V vsakem konfliktu je tako treba raziskati: ozadje, ki vključuje: zemljevid območja, kratek opis države, osnutek zgodovine konflikta; konfliktna stranke in zadeve v sporu, kar vključuje: identifikacijo glavnih konfliktnih strank, njihovih podskupin in volilnih teles, ki jih podpirajo, identifikacijo zadev v sporu, opis odnosov med konfliktnimi strankami, identifikacijo percepcij vzrokov in narave konflikta na strani posamezne konfliktna stranke, opis trenutnega vedenja strank in ugotavljanje, ali je konflikt v eskalatorni ali deeskalatorni fazi, identifikacijo vodij strank in njihovih ciljev, politik, interesov ter relativne moči in šibkosti; kontekst, v katerem se konflikt odvija, kar vključuje: raven države in vprašanja v povezavi s tem, ali je država šibka ali ne, regionalno raven in opis odnosov s sosednjimi državami in družbami, ki vplivajo na konflikt, identifikacijo potencialnih zunanjih regionalnih podpornikov konfliktnih strank, globalno raven in s tem v zvezi predvsem identifikacijo potencialnih zunanjih geopolitičnih interesov v konfliktu.

¹⁹ Tudi Butler (2009, 257–8) poudarja, da je za uspešno upravljanje konflikta potrebno razumevanje in poznavanje zgodovinskih, političnih in kulturnih krivic, ki ležijo v jedru konflikta, odnosov med strankami v konfliktu in dinamike konteksta, v katerem se konflikt odvija.

konfliktna ureditev konstruktivna. Povečujejo pa tudi verjetnost, da bodo volivci vpletenih strani podprli dogovor in bo takšna ureditev trajna (Kriesberg 2007, 271).

Cilj v pogajanjih mora biti maksimizacija koristi obeh strani. Konflikt ne sme biti viden kot ničelna vsota, kjer ena stran vse dobi, druga pa vse izgubi, ampak je treba konflikt preoblikovati tako, da bo skupna rešitev zadovoljila interese vseh strank v konfliktu. Formula lahko temelji na skupni viziji o prihodnosti. To je še posebej pomembno v primeru etničnih konfliktov. Pogajalci lahko na primer predvidijo dogovor, po katerem bodo skupnosti postale ločene države, ustanovijo sistem avtonomnih regij ali skonstruirajo politične strukture, ki zagotavljajo delitev moči med različnimi skupnostmi (Kriesberg 2007, 273–5).

Lijphart (1992, 32) v etnično razdeljenih družbah predlaga uvedbo konsociativne demokracije. Teorija konsociativne demokracije predvideva veliko koalicijo političnih voditeljev vseh pomembnih segmentov pluralne družbe, ki temelji na določenih pravilih delovanja. Ta pravila so: medsebojni veto, ki služi kot dodatna zaščita vitalnih interesov manjšin, načelo proporcionalnosti kot osnovno merilo dodeljevanja javnih funkcij in javnih sredstev ter visoka stopnja avtonomije posameznih segmentov pri odločanju glede notranjih vprašanj.²⁰

Dosežen dogovor je navadno le del procesa v transformaciji konflikta, ki omogoča, da se med nasprotniki lahko razvijejo odnosi sodelovanja. Noben dogovor namreč ne konča vseh konfliktov med velikimi nasprotniki za vedno. Za etnični konflikt, ki je dolgotrajen, je še posebej značilno, da pot do razrešitve traja dolgo časa. Narediti je treba več majhnih korakov, preden lahko naredimo kakšen pomembnejši korak. Učinek vsakega dejanja bo verjetno pozitiven, če stranke menijo, da so dejanja niz korakov na poti proti skupnim ciljem (Kriesberg 2007, 215 in 237).

Tudi v tej fazi imajo veliko vlogo voditelji posameznih konfliktih strank, ki lahko s svojim prizadevanjem pomembno prispevajo h končanju konflikta. Vodje velikih institucij in člani *grassroots* organizacij lahko zbirajo podporo za mobilizacijo za določen namen, organizirajo razne proslave in slavlja za mobilizacijo podpore za tranzicijo ter tudi referendum. Ko se začne prehod proti skupni rešitvi, se običajno okrepi opozicija, ki nasprotuje rešitvi. Takrat je

²⁰ Lijphartovi pogoji (1969, 216–22), ugodni za uvedbo konsociativne demokracije, so: razdelitev družbe na tri ali več segmentov, podobnih po velikosti, tako da vsi predstavljajo manjšine, sodelovanje med elitami, zavezanost voditeljev k vzdrževanju enotnosti in demokratičnega režima v državi, tradicija politične prilagodljivosti in tolerance, več ravnotežij moči med subkulturami, zunanja grožnja državi, ki spodbudi notranjo enotnost in sodelovanje med elitami, država z majhnim ozemljem, jasne meje med subkulturami, vrzeli med subkulturami, ki se prekrivajo, ustrezna artikulacija interesov subkultur in podpora elitam s strani množic.

pomemben odziv voditeljev, saj morajo ti nasprotnike prepričati, da zaradi reševanja konflikta ne bodo izgubili tistega, kar je za njih pomembno (Kriesberg 2007, 212).

V izogib konfliktom oziroma njihovi eskalaciji je dobro razviti medsebojno funkcionalno odvisnost skupin. V takih primerih vrednote vzdrževanja te medsebojne odvisnosti odtehtajo vrednost uporabe medsebojnega nasilja v reševanju konfliktov. Primer je gospodarska odvisnost (Gluckman v Mitchell 1981, 272). Na ta način so sankcije vgrajene v družbeno strukturo in posamezniki ali skupine v družbi morajo računati na stroške, v kolikor pretrgajo tako medsebojno odvisnost (Mitchell 1981, 273). Pomen sodelovanja med strankami izpostavi tudi Kriesberg (2007, 208), ki poudari pozitivno vlogo obstoja križajočih se mrež, ki vključujejo osebe, skupine in organizacije iz nasprotnih strani ter omogočajo kanale za hitri razmislek o alternativnih poteh iz eskalacije konflikta, v kolikor se ta pojavi.

Z ozirom na to, da so konflikti endemična značilnost družbe in jih nikoli ni mogoče povsem odstraniti, je najpomembneje to, da razvijemo institucije in postopke, ki omejujejo njihovo eskalacijo. Razviti je treba mehanizme konfliktne regulacije, s katerimi ustvarimo vedenjske meje za vodenje konfliktov. Konflikt se na ta način premakne iz latentne v manifestno fazo, vendar le v omejenih oblikah vedenja, ki ne povzročajo škode in družbenega razdora (Mitchell 1981, 266–8).

Analiza vzrokov etničnega konflikta je pokazala, da na oblikovanje etničnega konflikta in na njegov nadaljnji razvoj vpliva več različnih dejavnikov. Vse te dejavnike je potrebno upoštevati pri analiziranju razvoja posameznega konflikta. Potrebno je poznati zgodovino konflikta, pozornost je potrebno posvetiti gospodarskim in političnim spremembam ter njihovem vplivu na razvoj konflikta. Ravno tako je potrebno opazovati vlogo voditeljev posameznih strani ter značilnosti posameznih skupin (številčnost, razpolaganje z viri) pa tudi medsebojno interakcijo skupin. Hkrati je potrebno upoštevati, da različne kombinacije dejavnikov povzročajo različen potek razvoja konflikta.

Tudi analiza upravljanja etničnega konflikta je pokazala, da na uspešnost upravljanja etničnih konfliktov in s tem na potek njihovega razvoja vplivajo različni dejavniki. Pri opazovanju upravljanja etničnega konflikta je zato potrebno biti pozoren na to, na kateri stopnji konflikta je prišlo do posredovanja v konfliktu ter kateri dejavniki so na to vplivali. Opazovati je potrebno vlogo držav v upravljanju etničnega konflikta ter raziskovati vzroke za njihovo ravnanje pri upravljanju konflikta. Tekom analize upravljanja konflikta je potrebno tudi opazovati, ali trenutne rešitve naslavlajo temeljne vzroke konflikta ali pa se ukvarjajo le z manifestno ravno konflikta.

3 ALBANSKO-MAKEDONSKI (ETNIČNI) KONFLIKT V MAKEDONIJI

3.1 Zgodovina oblikovanja konflikta in izbruh konflikta z razpadom Jugoslavije

Oblikovanje albansko-makedonskega konflikta sega v čas razpadanja Otomanskega cesarstva in posledično v čas oblikovanja nacionalnih držav na tem območju. Otomansko cesarstvo je bilo etnično raznoliko, zato se je s koncem otomanske vladavine v devetnajstem stoletju pojavil problem, na kakšen način oblikovati nacionalne države s skladnimi ozemeljskimi in etničnimi mejami²¹ (Cappelli 1998, 130–1).

Grki, Bolgari in Srbi so v prvi balkanski vojni, ki je trajala od oktobra 1912 do maja 1913, združili svoje moči proti turškemu cesarstvu, da bi pridobili albanska in makedonska ozemlja, ki so bila v turških rokah. Kljub temu, da so premagali turške čete, se pri delitvi ozemlja ni vse odvijalo po njihovih načrtih, saj so jim jih prekrizale velike sile z lastnimi interesi, ki so bdele nad delitvijo ozemelj (Zickel in Iwaskiw 1994; Wasti 2004, 60–1).

Posebno Avstro-Ogrska in Italija sta bili zainteresirani za ugoden strateški položaj albanske obale na vhodu v Jadransko morje, zato sta, da bi drugim državam (in hkrati druga drugi) preprečili nadvlado nad tamkajšnjim ozemljem, podprli albanske želje po samostojnosti (Avramovski 1989, 64–5). Londonski mir, s katerim so maja 1913 končali prvo balkansko vojno, je tako potrdil oblikovanje avtonomne Albanije znotraj Otomanskega cesarstva, vendar pod zaščito velikih sil (Zickel in Iwaskiw 1994).

Nezadovoljstvo nad ozemeljskimi razdelitvami z londonskim mirom je že junija 1913 spodbudilo drugo balkansko vojno (Vickers 1998, 82). Končala se je z mirovno pogodbo iz Bukarešte, ki je ustanovila neodvisno Albanijo (Zickel in Iwaskiw 1994) ter določila, da si območje makedonske regije²² razdelijo Srbija, Grčija in Bolgarija (Isaković 1997).²³ Posledica novozarisanih meja, ki jih niso prilagodili regionalnim in demografskim razmeram, pač pa je bil njihov cilj predvsem zadovoljiti interese²⁴ velikih sil in držav zmagovalk torej

²¹ Nacionalna ideja v Vzhodni Evropi za razliko od Zahodne Evrope države ni konsolidirala, ampak je postopoma spodkopala (večetnične) imperije od znotraj. Na Vzhodu koncept naroda temelji na pripadnosti etnični skupnosti ne glede na ozemeljske meje. Etnično in ne ozemeljsko definiranje naroda je oteževalo oblikovanje državnih meja, nove meje pa so bile zato nestabilne (Roter 2001, 230–1).

²² Makedonska regija obsega Pirinsko Makedonijo na jugozahodu Bolgarije, Egejsko Makedonijo na severu Grčije in Vardarsko Makedonijo, ki je danes samostojna država Makedonija (Capelli 1998, 130).

²³ Grčija je prejela okrog 50 odstotkov ozemlja – Egejsko Makedonijo, Srbiji je pripadla Vardarska Makedonija, kar je predstavljalo okrog 40 odstotkov ozemlja, Bolgarija pa je dobila Pirinsko Makedonijo, kar je predstavljalo okrog deset odstotkov ozemlja (Isaković 1997).

²⁴ Avstrija je podpirala albansko željo, da bi meje določili tako, da bi albansko prebivalstvo ohranili znotraj Albanije, vendar pa velike sile niso želele razjeziti Rusije, ki je podpirala srbske in grške ozemeljske težnje, zato so pristali na razmejitev na sredini obeh predlogov za določitev meja. Britanci so se zavedali tega, da je zunaj

Srbije, Grčije in Črne gore, je bila, da so zunaj albanskih meja ostala območja, poseljena z večinskim albanskim prebivalstvom - poleg Kosova tudi območje zahodnega dela Vardarske Makedonije, ki je pripadlo Srbiji²⁵ (Zickel in Iwaskiw 1994; Isaković 1997; Capelli 1998, 133; Vickers 1998, 83–5).

Meje, zarisane avgusta 1913 z mirovno pogodbo iz Bukarešte, so povzročile tako imenovano makedonsko vprašanje oziroma dolgoletni konflikt med Bolgarijo, Srbijo in Grčijo za prevlado nad makedonskim ozemljem. V času med obema svetovnjima vojnama so rivalske države večkrat poskušale doseči spremembo tamkajšnjih meja.²⁶ Po koncu druge svetovne vojne pa so vprašanje rešili tako, da je Vardarska Makedonija, ki je bila do tedaj del Srbije, postala ena izmed konstitutivnih jugoslovanskih republik (Cappelli 1998, 133).

Čeprav korenine konflikta segajo v leto 1913, ko je z Albanci poseljeno ozemlje ostalo zunaj meja Albanije, se je na območju današnje Makedonije konflikt med obema skupnostma lahko oblikoval šele, ko se je razvila makedonska narodna zavest. Brunnbauer (2001, 9) pojasnjuje, da se je ta razvila, ko je Makedonija postala ena izmed konstitutivnih jugoslovanskih republik. Vzroki za oblikovanje konflikta pa so bili, kot pojasnjuje Brunnbauer (2001, 9), predvsem materialne narave. Makedonci so vse od druge svetovne vojne naprej izvajali diskriminacijo na področju zaposlovanja.²⁷ Sicer pa, kot dodaja Brunnbauer (2001, 12), Albanci niso imeli prevelikega interesa za iskanje večjega obsega pravic znotraj Makedonije, temveč so se bolj nagibali k temu, da bi se združili z Albanci, živečimi na Kosovu.

Grizold in Zupančič (2008, 330) pojasnjujeta, da je bil v času Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) konflikt pojmovan kot boj Albancev za njihove narodnostne pravice v širšem okviru, in sicer v okviru SFRJ, ne le znotraj Makedonije, kajti republiške meje znotraj SFRJ niso predstavljale ovire za politično delovanje in povezovanje Albancev. Konflikt pa se znotraj SFRJ ni razvnel zaradi politike, ki je nacionalistične težnje praviloma zatrla s silo (Grizold in Zupančič 2008, 330). Sicer pa konflikt v času hladne vojne ni pritegnil večje pozornosti zaradi (razmeroma) nedotakljivega koncepta nacionalne suverenosti (Grizold in Zupančič 2008, 325).

meja ostalo ogromno Albancev, toda v interesu jim je bilo zadovoljiti vpletene države, saj je bila ohranitev miru pomembnejša od etnografskih pomislekov (Vickers 1994, 83–4).

²⁵ Da bi vsaj deloma zadovoljili interese Srbije, vojne zmagovalke, so ji velike sile, kljub velikemu nasprotovanju tamkaj živečega prebivalstva, podelile obmejna albansko poseljena ozemlja (Avramovski 1989, 69–70).

²⁶ Podrobneje ozemeljske težnje opisuje Cappelli (1998, 132).

²⁷ Podrobneje o vzorcu zaposlovanja na osnovi etnične diskriminacije od leta 1944 v Brunnbauer (2001, 13).

Ob koncu hladne vojne in ob razpadu Jugoslavije tradicionalni rivali²⁸ za Makedonijo niso pokazali resnih agresivnih namenov proti novonastali državi. Vnel pa se je spor med Grčijo in Republiko Makedonijo glede imena novonastale države,²⁹ ki ni rešen vse do danes. Država ni bila neposredno zunanje vojaško ogrožena, pač pa so napetosti oživele znotraj meja novonastale male države v obliki konflikta med manjšinskim albanskim in večinskim makedonskim prebivalstvom (Capelli 1998, 129 in 132–3; Vankovska 2003, 227 in 229).

Na zaostritev napetosti v konfliktu med etničnimi Albanci in Makedonci je vplivalo več dejavnikov. V novonastali državi Makedoniji se je spremenil položaj etničnih Albancev. Medtem ko so bili v Jugoslaviji majhna in lahko obvladljiva manjšina z močno državo na drugi strani, so v novonastali Makedoniji predstavljali eno tretjino prebivalstva³⁰ (Capelli 1998, 133–4). Ker so bili številčni in bolje politično zastopani kot prej, so začeli izzivati izključne pravice Makedoncev do države (Brunnbauer 2001, 15).

V začetku leta 1992 je bila Makedonija *de facto* demilitarizirana država. Jugoslovanska ljudska armada je umaknila svoje sile z makedonskega ozemlja marca 1992. S seboj je vzela vse prenosno orožje in opremo, kar ni bilo mobilno, pa je bilo uničeno. V tej situaciji bi morala Makedonija vzpostaviti svojo vojsko, kar pa ji je oteževal dvojni embargo na orožje, tako s 'severa', saj je OZN uvedel sankcije proti vsem nekdanjim jugoslovanskim republikam, kot z 'juga', s strani Grčije, zaradi spora glede imena (Vankovska 2003, 228–9).

Etnični Albanci so kot druga največja skupnost v državi in narodnost, ki je bistveno prispevala k oblikovanju Socialistične republike Makedonije po drugi svetovni vojni v novi državi, želeli priznanje položaja konstitutivnega naroda, enakovrednega Makedoncem (ICG 1997, 10). Te zahteve, povezane z enakopravnim dostopom do virov države, so po mnenju Brunnbauerja (2002, 13) razumljive, kajti z ozirom na številčnost etničnih Albancev v Makedoniji se zdi logično, da niso želeli biti obravnavani enako kot manjšine, ki predstavljajo bistveno manjši delež prebivalstva.

Ustava Republike Makedonije (v nadaljevanju Ustava), ki je bila sprejeta leta 1991, ni odraz konsenza med Makedonci in etničnimi Albanci glede ključnih vprašanj, albanska parlamentarna skupina je njen sprejem namreč bojkotirala (Vankovska 2003, 229). Ustava se

²⁸ Srbija je dopustila makedonsko osamosvojitve, saj se je osredotočila na tiste dele nekdanjega jugoslovanskega ozemlja, ki so bili številčnejše poseljeni s srbskim prebivalstvom, Bolgarija pa se prav tako ni odločila za napad (Capelli 1998, 133).

²⁹ Za obrazložitev glej Uvod.

³⁰ Podatki uradnega popisa prebivalstva iz leta 1994 kažejo, da je bilo v Makedoniji: 66,5 odstotka Makedoncev, 22,9 odstotka Albancev, 4 odstotki Turkov, 2 odstotka Romov ter 4,6 odstotka Srbov, Vlahov in drugih (Nacionalni inštitut za statistike, Skopje v van Hal 2003, 190). Drugače pa trdijo predstavniki albanskih političnih strank v Makedoniji, in sicer, da etnični Albanci predstavljajo 40 odstotkov prebivalstva. Po podatkih ICG (2000, 5) je realistična ocena etničnih Albancev okrog 30 odstotkov.

je s poimenovanjem 'nacionalnosti' izognila poimenovanju narodne manjšine z razlogom, da bi, kot pravi Treneska (2004, 220–1), poudarili enakost manjšin in etničnih Makedoncev. Preambula Ustave, sprejete leta 1991, se glasi: "/.../ Makedonija je nacionalna država makedonskega naroda, v kateri je zagotovljena polna enakopravnost državljanov in trajni soobstoj Albancev, Turkov, Vlahov, Romov in drugih nacionalnosti /.../." Vendar pa Albanci s tem niso bili zadovoljni. Po njihovem mnenju je to namreč pomenilo, kot pojasnjuje Rosulek (2001, 44–5), da država pripada Makedoncem, zato so predlagali, da se ta formulacija izbriše. Nestrinjanje med Albanci in Makedonci je nastopilo tudi glede uradnega jezika v Makedoniji (Rosulek 2001, 45). V sedmem členu Ustave je namreč zapisano, da je uradni jezik makedonski, Albanci pa so predlagali, da se status uradnega jezika podeli tudi albanščini.

Na zaozritev albanskih zahtev do makedonske države je vplivalo tudi dogajanje na sosednjem Kosovu. Miloševićeva ukinitvev kosovske avtonomije je povzročila močno neodobranje in nemire, ki so se od tam razširili v Makedonijo. Prvega februarja 1990 se je na tisoče etničnih Albancev zbralo v Tetovu ter zahtevalo neodvisnost zahodnega dela Makedonije in vzklikalo geslo "Želimo veliko Albanijo!" (Rosulek 2001, 44). Albanci niso sodelovali na referendumu za neodvisnost Makedonije leta 1991 (Isaković 1997; Tatalović 1998, 1046) in bojkotirali so štetje prebivalstva istega leta (Rosulek 2001, 44; Vankovska 2003, 229). Januarja 1992 so organizirali referendum za avtonomijo znotraj Makedonije in 99 odstotkov jih je podprlo idejo o avtonomiji zahodnega dela Makedonije (Rosulek 2001, 44).

Toda v dejanjih, s katerimi so etnični Albanci pokazali svoje nezadovoljstvo v odnosu do makedonske države, so Makedonci videli težnje po albanski odcepitvi. Omenjeni referendum je bil iz tega razloga, kot pravi Rosulek (2001, 44), za Makedonce nočna mora. Podobno sporočilo je imela za Makedonce razglasitev albanske avtonomne Republike Iliriade aprila leta 1992 na zahodu Republike Makedonije (Isaković 1997; Gabrič 2006, 136). Znak iredentizma in pomanjkanja lojalnosti do makedonske države je Makedoncem pomenilo tudi vihranje Albancev z zastavo Albanije (van Hall 2004, 192).³¹

Čeprav, kot pojasnjuje Treneska (2004, 234), s pravnega vidika situacija etničnih manjšin v Makedoniji nikoli ni bila problematična – bila je celo na višji ravni, kot je zahtevala Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin Sveta Evrope iz leta 1995 (Treneska 2004, 234) – in Ustava v svojem devetem členu tudi eksplicitno prepoveduje diskriminacijo na narodnostni osnovi ali katerikoli drugi specifični individualni ali skupinski značilnosti, pa je

³¹ Albanci so zahtevali uvedbo zakonodaje, ki bo dovoljevala uporabo albanske zastave v Makedoniji, na kar pa Makedonci niso pristali (van Hall 2004, 192).

Brunnbauer (2001, 13) opozoril na premajhno zastopanost Albancev na področju gospodarstva, kar je verjetno posledica zaposlovanja na osnovi etnične diskriminacije v času Jugoslavije.

ICG (1997, 10) opisuje, da se Albanci niso počutili diskriminirane le na področju zaposlovanja, ampak tudi na področju izobraževanja. Eno od bolj perečih vprašanj med Albanci in Makedonci pa je bila tudi uvedba visokošolskega izobraževanja v albanskem jeziku, česar Makedonci niso hoteli podpreti. Albanci so leta 1991 postavili zahtevo za vrnitev albanščine na dvoletno pedagoško fakulteto ter zahtevo za ustanovitev štiriletne pedagoške fakultete, ki bi izobraževala učitelje za poučevanje otrok od šestega do osmega razreda. Zahteve so bile uzakonjene leta 1997, temu pa so sledile demonstracije Makedoncev, ki so dejanje označili kot kršenje makedonske suverenosti. Občasno je prihajalo do nasilja, do večjih izbruhov pa ni prišlo, saj so etnični albanski politični voditelji mirili strasti med svojimi privrženci in preprečili albanske protidemonstracije (ICG 1997, 10–11).

V devetdesetih letih je življenje Albancev in Makedoncev, kot opisuje ICG (1997, 9–10), potekalo ločeno. To pomeni, da so makedonski in albanski otroci hodili v ločene šole, pripadniki ene in druge narodnosti so prebiral ločene časopise ter podpirali ločene politične stranke, definirane v etničnem smislu. Sistem paralelnih skupnosti je pravzaprav zapuščina nekdanje Jugoslavije, v novi državi pa naj bi se te združile v skupno civilno družbo (ICG 1997, 9). Vendar pa se je zaradi dolgega obdobja ločenega življenja in pomanjkanja komunikacije med skupnostma razvila visoka stopnja nezaupanja (Petroska-Be'ka v ICG 1997, 10).

Po mnenju Vankovske (2003, 229) je v mladi državi že od začetka njenega obstoja obstajal globok konfliktni potencial in pomanjkanje demokratične kulture za mirno rešitev spora. Petroska-Be'ka (v ICG 1997, 10) je opozarjala na potencialno nasilno situacijo nestrpnosti med Makedonci in etničnimi Albanci z visoko stopnjo napetosti, v kateri je strah pred eskalacijo konflikta postajal del vsakdanjega življenja.

3.2 Preventivna misija Združenih narodov in eskalacija konflikta po njenem odhodu iz države

K preprečitvi eskalacije konflikta sta pripomogla makedonska vlada ter nekdanji predsednik države Kiro Gligorov. Vlada je namreč s ciljem zagotovitve notranje stabilnosti v državi ter legitimizacije njene suverenosti pomoč pri upravljanju konflikta poiskala pri mednarodni skupnosti. Preventivna akcija je bila vpeljana z Resolucijo 795 Varnostnega sveta 11. decembra 1992, kot lokalno poveljstvo Zaščitnih sil Združenih narodov (*United Nations*

Protection Force – UNPROFOR) (Väyrynen 2003, 50). Varnostni svet (1995) je s sprejetjem Resolucije 983 odločil, da bodo UNPROFOR zamenjale tri povezane mirovne operacije, pri čemer se je makedonski del UNPROFOR-ja preimenoval v Preventivne sile Združenih narodov (*United Nations Preventive Deployment* – UNPREDEP).

Mandat misije UNPROFOR je imel tri glavne naloge: opazovati obmejna območja med Albanijo in Zvezno republiko Jugoslavijo (ZRJ), s svojo prisotnostjo krepiti varnost in stabilnost v državi ter poročati o razvoju, ki bi lahko ogrožal državo (UNPREDEP 1999). Na priporočilo Generalnega sekretarja, ki se je začel zavedati, da bi bila za notranjo stabilnost v Makedoniji lahko nevarnejša notranja situacija kot pa zunanja agresija (Ludlow 2003, 4), je Varnostni svet (1994) Posebnemu odposlancu Generalnega sekretarja v okviru UNPROFOR-ja podelil mandat dobrih uslug, kar je pomenilo, da ta ni imel več zgolj pasivne vloge opazovalca. Resolucija 983 Varnostnega sveta je na osnovi poročila Generalnega sekretarja (1995, 85. odst.) misiji UNPREDEP podelila isti mandat, kot ga je imel UNPROFOR, z možnostjo njegove prilagoditve v primeru povečanja zunanje ali notranje grožnje miru in stabilnosti v državi (Generalni sekretar 1995, 81. odst.).

Po poročanju Generalnega sekretarja (1995, 80. odst.) so nad delovanjem misije zadovoljstvo izrazile tako makedonske oblasti kot etnični albanski voditelji v Makedoniji. Z mandatom dobrih uslug in v polnem sodelovanju z makedonskimi oblastmi je misija oblastem in različnim etničnim skupinam pomagala ohranjati mir in stabilnost v državi. Po mnenju Väyrynena (2003, 50) je bila misija med drugim uspešna ravno zaradi fleksibilnega ter obsežnega in jasnega mandata, ki ji je bil podeljen. K uspehu je gotovo pripomogla pravočasna vodenost operacije ter lokalni konsenz - vlada je namreč sama zaprosila za nastanitev čet v državi. Po drugi strani Treneska (2004, 230) meni, da je bila misija sicer uspešna z vidika nadzorovanja meja s sosednjimi državami, vendar pa ji ni uspelo ublažiti notranjega konfliktnega potenciala. Tudi Grizold in Zupančič (2008, 326) pravita, da je konflikt vse od neodvisnosti Makedonije obstajal v latentni fazi.

V upravljanju konflikta je bila pomembna tudi vloga velikih sil. Kot del UNPROFOR-ja so se na podlagi Resolucije 842 misiji pridružile vojaške sile Združenih držav Amerike (ZDA) (Varnostni svet 1993). Sklicujoč se na Daalderja in O'Hanlona Väyrynen (2003, 51) pravi, da Natove sile v Makedoniji štejejo za ključne v Natovi strategiji na Kosovu. Prisotnost ameriških čet je bila znak za srbske in albanske sile, da bi, če bi le-te kršile ozemeljsko celovitost Makedonije, to imelo zanje politične in morda vojaške posledice (Väyrynen 2003, 51). Prisotnost Natovih sil pa je pomenila obojestransko korist. Väyrynen (2003, 51) namreč pravi, da se ZDA in Nato Makedoniji nista približala zgolj iz altruističnih razlogov. Ko se je

začela ponovna eskalacija krize na Kosovu leta 1998, sta Makedonija in Albanija postali bazi za Natove sile.

Vloga velikih sil se je izkazala za pomembno tudi v povezavi s končanjem misije. Leta 1999 je prišlo do končanja misije OZN v Makedoniji. Razlog je bil kitajski veto v Varnostnem svetu OZN na podaljšanje mandata misije UNPREDEP. Do njega je prišlo zaradi makedonskega priznanja Tajvana. Kitajska je kot odgovor pretrgala diplomatske stike z Makedonijo in veto ni bil presenetljiv (Vankovska 2003, 231).

Odhod mirovnihi sil OZN je spodbudil poslabšanje odnosov na makedonsko-kosovski meji. Mirovne sile OZN so namreč na meji mirile spore med etničnimi albanskimi in makedonskimi pazniki. Po njihovem odhodu leta 1999 pa so tamkajšnji prebivalci albanske narodnosti Makedoncem zamerili vrnitev njihovih obmejnih stražarjev. Kmalu so se na srbsko-makedonski meji začeli vrstiti incidenti. Drugega aprila 2000 so bili štiri makedonski vojaki ujeti na meji blizu Tanuševcev. V prvi polovici junija 2000 so se mejni incidenti in občasno streljanje na makedonske mejne kontrole nadaljevali (ICG 2001c, 1–2).

Makedonska vlada je zaradi obmejnih incidentov in napadov na tamkajšnja območja poslala posebne enote. Ekstremistični makedonski Albanci in nekdanji bojovniki Osvobodilne vojske Kosova (OVK) pa so začeli z 'obrambo vasi' pred makedonskimi silami, ki so bile pravzaprav njihova lastna vlada (ICG 2001c, ii in 6). Manifestni konflikt je izbruhnil, ko je januarja 2001 prišlo do napada na policijo, pri čemer je bil ubit en policist, trije pa so bili ranjeni (ICG 2001c, 2).

Med zunanjimi dejavniki, ki so prispevali k sprožitvi konflikta, Balalovska, Silj in Zucconi (v Treneska 2004, 227) izpostavljajo kosovsko lekcijo, saj se je tam izkazalo, da se nasilje 'izplača', ter tihotapljenje orožja. Za Makedonijo je velik problem predstavljalo orožje, ki je v državo prišlo preko poroznih meja, kot posledica albanske notranje krize leta 1997, med katero je v Albaniji prišlo do razpustitve vojske (ICG 2000, 22–3; ICG 1998b, 3).

Posledica kosovske krize leta 1999, ko je prišlo do spopadov med silami Nata in ZRJ, je bil ogromen val beguncev, ki so svoje zatočišče poiskali tudi v sosednji Makedoniji. Okrog 200.000 beguncev, večinoma albanske narodnosti, se je zateklo v Makedonijo in to je bilo za državo veliko breme, kar je vplivalo tudi na poslabšanje medetničnih odnosov v Makedoniji (ICG 1999, 1–2).

Pogled na kosovsko krizo je poglobljajal prepad med etničnimi Albanci in etničnimi Makedonci. Makedonski Albanci so podpirali Natovo akcijo na Kosovu in pokazali veliko mero solidarnosti do kosovskih Albancev. Etnične albanske družine so mnogim kosovskim Albancem ponudile zatočišče. Okrog 14.000 kosovskih Albancev je tudi po koncu vojne

ostalo v Makedoniji (ICG 2000, 22–3). Etnični Albanci so konflikt dojeli kot osvoboditev Kosova izpod Beograda. Po drugi strani pa je kriza za Makedonce pomenila predvsem skrb, da bodo tudi etnični Albanci po vzoru sosedov izrazili ozemeljske zahteve. Za Makedonce so Albanci manjšina, ki ji sicer pripadajo manjšinske pravice, vendar ne na račun zmanjševanja slovanskega značaja države (ICG 2000, ii–iii).

Kosovska kriza je negativno vplivala na stabilnost v Makedoniji še iz enega razloga. Kot posledica krize se je namreč sesula trgovina z glavnim makedonskim trgovinskim partnerjem, Jugoslavijo. Posledično se je poslabšal gospodarski položaj v Makedoniji, kar je dodatno destabiliziralo državo (ICG 1999, 1–2).

Balalovska, Silj in Zucconi (v Treneska 2004, 227) opozarjajo, da je k zaostritvi odnosov med etničnimi Albanci in Makedonci vplival tudi dogovor o razmejitvi med Jugoslavijo in Makedonijo, dosežen med Skopjem in Beogradom. ICG (2001c, 5) namreč poroča, da so albanski poslanci v parlamentu glasovali proti ratifikaciji tega dogovora. Podprli so kosovske Albance, ki so bili ogorčeni nad tem, da so pogajanja o meji med Makedonijo in ZRJ potekala brez prisotnosti kosovskih političnih voditeljev in misije ZN na Kosovu.

Makedonska vlada je za nasilna dejanja januarja 2001 obtožila kosovske Albance. Dejala je, da so oni izvozili upor s Kosova v Makedonijo. Iz tega razloga je prosila Sile za Kosovo (*Kosovo Force* – KFOR), naj zapre meje (ICG 2001c, ii). Kljub temu je odgovornost za napade na policijo prevzela albanska Osvobodilna narodna vojska (ONV),³² ki je makedonskemu dnevniku poslala sporočilo, v katerem je zapisala, da je šlo za napad proti makedonskim zavojevalcem in njihovim albanskim sodelavcem. Napovedali so, da bodo z napadi nadaljevali, dokler ne osvobodijo albanskega ljudstva (ICG 2001c, 3). Toda že kmalu po tem, četrtega februarja, so bile te ozemeljske zahteve umaknjene in bojevanje se je nadaljevalo pod praporom bitke za človekove pravice. Uporniki so trdili, da se branijo pred makedonskimi varnostnimi silami in borijo za albanske narodne pravice v Makedoniji (ICG 2001c, ii; Treneska 2004, 227).

Mednarodna skupnost je obsodila upor in podprla ozemeljsko celovitost Makedonije. Brez podpore mednarodne skupnosti bi bila vsakršna sprememba meja nemogoča. Zato obstajajo utemeljeni razlogi, da je na osnovi teh dejanj albanska ONV spremenila svoj prvotni cilj. Te

³² ONV domnevno sestavljajo etnične albanske oborožene skupine, posvečene osvoboditvi albanskih regij v Makedoniji. Bazo naj bi imela v Vitini na Kosovu. Med voditelji se omenjajo imena Ali Ahmeti, Fazli Veliu, Xhavit Hasani, Skender Habibi, Amrush Xhemajli in Emrus Dzemali. Slednji je dolgoletni voditelj tajnih služb OVK na Kosovu. Večina članov albanske ONV se je borila pri OVK, etnično pa so albanskega porekla (ICG 2001c, priloga A).

trditve sta potrdila tudi Arben Xhaferi, vodja tedaj največje albanske politične stranke, in tedanji predsednik Makedonije Boris Trajkovski (Gabrič 2006, 145–6).

Treneska (2004, 227) pojasnjuje, da so se velike politične stranke etničnih Albancev poskušale distancirati od albanske ONV. Vodja Albanske stranke za demokratično blaginjo-Ljudske demokratske stranke Albancev (alb. *Partia për Prosperitet Demokratik të Shqiptarëve-Partia Demokratike Popullore* – PPDSH-PDP) Arben Xhaferi je nasilni napad obsodil in ga označil kot protimakedonsko dejanje, ki je v nasprotju z albanskimi interesi v Makedoniji (ICG 2001c, 3).

3.3 Mednarodno upravljanje konflikta po izbruhu nasilja leta 2001 in Ohridski sporazum

Pod mednarodnim pritiskom so štiri največje stranke v Makedoniji pristale na oblikovanje vlade nacionalne enotnosti. Ta je bila sestavljena šele 13. maja 2001. Vlada nacionalne enotnosti je vključevala osem političnih strank (ICG 2001b, 7). Štiri glavne stranke so bile Notranja makedonska revolucionarna organizacija-Demokratska stranka za makedonsko nacionalno enotnost (mak. *Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija-Demokratska partija za makedonsko nacionalno edinstvo* – VMRO-DPMNE) in PPDSH-PDP, ki sta bili v vladi od leta 1998, ter glavni opozicijski stranki od leta 1998, Socialdemokratska zveza Makedonije (mak. *Socijal-demokratski sojuz na Makedonija* – SDSM) ter glavni rival stranke PPDSH-PDP za albansko podporo, Stranka demokratične blaginje (alb. *Partia për Prosperitet Demokratik* – PPD) (ICG 2001b, 7; ICG 2001c, priloga A).

K oblikovanju vlade nacionalne enotnosti so prispevali visoki predstavnik EU za skupno zunanjo in varnostno politiko Javier Solana, evropski komisar za zunanje odnose Chris Patten ter generalni sekretar Nata George Robertson, ki so vse od marca 2001 pozivali k politični rešitvi konflikta (ICG 2001b, 3 in 20). Tudi takratni predsednik Makedonije Boris Trajkovski je javno izrazil odločenost za končanje krize s političnimi sredstvi brez zatekanja k sili, toda obenem je na zasedanja Nacionalnega varnostnega sveta 'pozabil' povabiti etnične Albance (ICG 2001b, 8).

Uporniki, ki so si sprva hoteli izboriti svoje ozemlje, so sčasoma dejali, da želijo doseči le enakost z makedonsko večino. Zahtevali so spremembo ustave, ki bi priznala Albance v Makedoniji kot ločeno ljudstvo oziroma narod s pravico do samoodločbe. Ravno tako so želeli uvedbo albanščine kot drugega uradnega jezika v državi, uvedbo posebnih parlamentarnih postopkov, kot je na primer veto v primerih odločanja glede določenih zadev,

sorazmerno zastopanost albanske manjšine v vseh državnih institucijah in telesih ter decentralizacijo države (Treneska 2004, 228).

Glede zahtev so bila organizirana pogajanja, ki so se jih udeležili vodje glavnih političnih strank, in sicer dva predstavnika makedonskih strank ter dva predstavnika albanskih strank. Pogajanja so bila podprta s strani EU, ZDA in predsednika Makedonije. Predstavnika makedonske strani sta bila premier Ljubčo Georgievski (VMRO-DPMNE) ter Branko Crvenkovski (SDSM), albanske pa Arben Xhaferi (PPDSH-PDP) in Ymer Ymeri (PPD) (Brunnbauer 2002, 2). Rezultat pogajanj je bil Okvirni sporazum (*Framework agreement*), podpisan 13. avgusta 2001 v Ohridu. Okvirni sporazum (2. čl.) določa konec sovražnosti v državi in prostovoljno razorožitev etničnih albanskih oboroženih skupin s pomočjo Nata.

Poleg tega Okvirni sporazum (Priloga A) določa, da se z ustavnim amandmajem spremeni preambula Ustave Republike Makedonije, tako da se Makedonija imenuje za državo vseh državljanov. Kot pojasnjuje Brunnbauer (2002, 5), je bil to kompromis med obstoječim zapisom v preambuli in zahtevami etničnih Albancev po priznanju statusa drugega konstitutivnega naroda v državi. Ugodil je tudi zahtevi Albancev po priznanju albanščine kot uradnega jezika (Brunnbauer 2002, 5). Šesti člen Okvirnega sporazuma namreč določa, da vsak jezik, ki ga govori več kot 20 odstotkov prebivalstva, postane uradni jezik poleg makedonskega.

Okvirni sporazum (5. čl.) uvaja tudi nov parlamentarni postopek, ki zahteva, da predloge, ki zadevajo manjšinske skupnosti, podpre večina predstavnikov, ki ne pripadajo večinskemu prebivalstvu Makedonije. Poleg tega je novo ustavno načelo postalo načelo 'pravične zastopanosti', ki se nanaša predvsem na zaposlovanje v javnem sektorju ter razdeljevanje javnih sredstev (Okvirni sporazum, 4. čl.). Treneska (2004, 232) opozarja, da 'pravična zastopanost' ni natančno definirana, poleg tega je nadzor nad njenim izvrševanjem v ombudsmanovih rokah. Ta naloga je, po mnenju Treneske (*ibid.*), netipična za ombudsmanovo siceršnje delo in predstavlja zanj dodatno breme, ki mu otežuje opravljanje primarne naloge, ki je zaščita pravic državljanov pred kršitvami s strani državnih organov in drugih organov, ki razpolagajo z javno oblastjo. Kljub temu pa Evropska komisija (2009, 21) poroča, da je Makedonija dosegla napredek na področju pravične zastopanosti etničnih skupnosti v javnem sektorju.

Eno izmed pomembnejših določil uvaja tudi tretji člen, kajti ta določa decentralizacijo in podelitev več pristojnosti lokalnim skupnostim, katerim je dodeljena tudi pristojnost izbire lokalnih vodij policije. Gabričeva (2006, 138–9) pojasnjuje, da je bila administrativna decentralizacija ključnega pomena za implementacijo napredka pri zagotavljanju pravic

etničnih manjšin. Vendar pa je večji vpliv Albancev na lokalni ravni sprožil precej nezadovoljstva v nekaterih delih makedonske družbe, kar so s pridom izkoristile opozicijske stranke, ki so zahtevale referendum o zakonu, katerega cilj je bil Albancem podeliti več samouprave.³³

Brunnbauer (2002, 8) pojasnjuje, da etnični Makedonci po večini dogovora niso podpirali. Mnogi so se čutili izdane s strani mednarodne skupnosti, še posebej s strani ZDA in Nata, in menili so, da so ti na strani Albancev. Njihovo nezadovoljstvo izvira predvsem iz strahu pred albansko odcepitvijo in tega, da bodo zaradi Albancev izgubili svojo državo. Ogrožene so se počutili predvsem ob idejah o 'Veliki Albaniji' in albanski državi (Brunnbauer 2002, 9–10).

Tedanji predsednik Trajkovski pa je za razliko od takratne vladajoče stranke VMRO in premiera Georgievskega močan podpornik Zahoda ter ZDA in Nata (Vaknin ND). V intervjuju, ki ga je z njim opravil Vaknin, je namreč dejal, da sta EU in Nato prijatelja Makedonije, ki se trudita pomagati, da bi država prebrodila krizo.

Problem, ki ga glede dogovora izpostavljajo Loomis, Davis in Broughton (Brunnbauer 2002, 16–17), je predvsem v tem, da so tako Makedonci kot Albanci delitev moči v lokalni samoupravi videli kot igro ničelne vsote, kjer eni izgubijo na račun drugih. Makedonci se bojijo, da bo njihova identiteta ogrožena na območjih, kjer so Albanci v večini, ter da bodo Albanci prek lokalne vlade počasi začeli krepiti vezi s centralno vlado in tako Makedoncem prevzeli državo.

Atanasov (v Grizold in Zupančič 2008, 340) ugotavlja, da je Okvirni sporazum pomemben dosežek, saj je ustavil prelivanje krvi in morebiten izbruh državljanske vojne. Prišlo je do politične transformacije upornikov albanske ONV, ki so ustanovili politično stranko Demokratsko unijo za integracijo (alb. *Bashkimi Demokratik për Integrim* – BDI). Po sklenitvi sporazuma je veliko Albancev vstopilo v policijske in vojaške vrste, nadaljuje pa se tudi proces razoroževanja.

Okvirni sporazum (Priloga C) glede implementacije dogovora določa, da Makedonija k sodelovanju pri zagotavljanju pomoči in nadzora nad implementacijo sporazuma povabi mednarodne akterje. In sicer glede na področje; Svet Evrope, OVSE, Visoki predstavnik Združenih narodov za begunce (*United Nations High Commissioner for Refugees* – UNHCR),

³³ Januarja 2002 je bil sprejet nov zakon o lokalni samoupravi, katerega cilj je bil povečanje pristojnosti občin in njihovega vpliva na lokalno politiko. Zakon je povečal pristojnosti občin na področju mestnega in ruralnega planiranja, okoljske zaščite, lokalnega gospodarskega razvoja, kulture, lokalnih financ, izobraževanja, socialnega varstva in zdravstvene oskrbe. Občine so pridobile tudi večje pristojnosti in vpliv na lokalno policijo (Treneska 2004, 233). Evropska komisija (2009, 10) poroča, da se proces decentralizacije z nadaljnjim prenosom pristojnosti na občine nadaljuje, vendar pa so potrebni dodatni napor, še posebej na področju fiskalne decentralizacije, kajti sredstva občin za izvajanje svojih nalog niso zadostna.

Svetovno banko, EU in ZDA. ICG (2009, 1) poroča, da je bil v Makedoniji ob pomoči mednarodne skupnosti dosežen napredek pri vključitvi Albancev v politično življenje, še vedno pa Okvirni sporazum ni bil v celoti implementiran³⁴ in medetnične napetosti ter tveganje za destabilizacijo ostajajo. Glavna strategija Nata in EU za stabilizacijo države je vključitev Makedonije v EU in Nato, kar je tudi skupni cilj etničnih Albancev in Makedoncev. Problem na poti do vstopa v omenjeni organizaciji predstavlja nerešen spor z Grčijo glede imena, saj ta blokira vstop Makedonije vanju.

³⁴ Nerešeno ostaja vprašanje obravnave albanskih vojnih veteranov iz konflikta v letu 2001. Albanske etnične stranke namreč zahtevajo pravno enakost z etničnimi makedonskimi bojevniki v spopadih leta 2001, vključno z državnimi pokojninami. Albanci so nezadovoljni tudi z jezikovnim zakonom, ki ne omogoča rabe albanščine v policijskih in vojaških poveljniških strukturah (ICG 2009, 4).

4 ALBANSKO-SRBSKI ETNIČNI KONFLIKT NA KOSOVU

4.1 Dve interpretaciji kosovske zgodovine in razvoj konflikta skozi čas

V jedru kosovskega konflikta je bilo od nekdanj nasprotje med nadvlado in suverenostjo nad istim delom ozemlja (Anastasijević 2004, 103). Srbska in albanska skupnost utemeljujeta pravico do ozemlja na osnovi tekmovalnih zahtev (Roter 2001, 232). Srbi pravico do ozemlja utemeljujejo na osnovi zgodovinskih zahtev, skladno s katerimi je preteklo lastništvo tisto, kar legitimira trenutne zahteve. Tamkaj živenci Albanci pa pravico do ozemlja utemeljujejo tako na zgodovinskem kot tudi na demografskem argumentu. Skladno s slednjim je kriterij za lastništvo ozemlja večinska poselitev (Pearson v Roter 2001, 232).

Srbski avtorji srbsko zgodovinsko pravico do kosovskega ozemlja utemeljujejo predvsem z izpostavljanjem dejstva o obstoju srbske srednjeveške države na Kosovu. Trdijo, da so Srbi na ozemlju Kosova živeli, preden so se tja priselili Albanci. Albansko prebivalstvo naj bi se namreč začelo priseljevati na ozemlje šele po otomanski osvojitvi ozemlja, ko je prišlo do slabljenja srbske države. Množičneje naj bi se Albanci na območje priselili šele konec sedemnajstega in predvsem v osemnajstem stoletju,³⁵ medtem ko naj bi bili Srbi na ozemlju že vse od šestega stoletja, ko so se na Balkan preselili Južni Slovani (Norris 1996, 10; Vickers 1998, 2). Po mnenju srbskih avtorjev je bilo Kosovo naknadno zavzeto s strani Albancev, ki so sistematično povzročili eksodus Srbov in Črnogorcev s Kosova, da bi dosegli etnično albansko ozemlje (Roter 2001, 242). Srbski avtorji izpostavljajo te argumente z namenom, da bi Albance predstavili kot imigrante, ki nimajo zgodovinske pravice do bivanja na tem ozemlju (Vickers 1998, 2).

Po drugi strani pa albanski avtorji izpostavljajo argumente, s katerimi bi utemeljili albansko pravico do kosovskega ozemlja. Za Albance je Kosovo pomembno predvsem zato, ker tam živijo. Na območju predstavljajo večino prebivalstva – okrog 90 odstotkov tamkajšnjega prebivalstva je albanske narodnosti.³⁶ Albanski avtorji pravijo, da so Albanci tisti, ki so območje Kosova poselili prvi. Albanski zgodovinarji namreč trdijo, da so Albanci potomci ilirskih prednikov – Dardancev, ki so najstarejši znani prebivalci Kosova in so območje poseljevali že več stoletij pred prihodom Slovanov. Albanske imigracije tako

³⁵ Kot posledica vojaških zmag otomanskih Turkov so Srbi v 17. stoletju množično zapustili Kosovo. Veliki srbski migraciji sta se zgodili leta 1690 in 1738. Srbski center gravitacije se je premaknil proti severu, proti beograjski regiji, kjer je ostal vse do danes. Na izpraznjena območja so se preseljevali Albanci z albanskih hribov (Norris 1996, 10; Jansen 2008).

³⁶ Zadnji popis prebivalstva, v katerem so sodelovali pripadniki vseh narodnosti, je bil izveden leta 1981 (ICG 2007, 8). Po ocenah ICG (2007, 8) na območju Kosova živi okrog dva milijona prebivalcev, od tega 90 odstotkov Albancev in okrog 7 odstotkov Srbov.

zgodovinarji razlagajo kot vrnitev na domače ozemlje. Navajajo tudi, da so Srbi regijo poselili šele pozneje, ko so izvedli več sistematičnih deportacij Albancev z namenom, da bi zmanjšali albansko demografsko moč (ICG 1998a, 3; Vickers 1998, xiii in 2–3; Roter 2001, 242; Jansen 2008).

Srbska srednjeveška država na Kosovu, ki je bila v rokah močne dinastije Nemanjić, je predstavljala politični, gospodarski, upravni in kulturni center države. Osemindvajsetega junija 1389 pa je prišlo do bitke na Kosovskem polju, v kateri je bil srednjeveški srbski imperij uničen. Srbe so porazili otomanski Turki in začela se je petstoletna turška vladavina nad ozemljem (Norris 1996, 10; Djilas 1998, 107; ICG 1998a, 2; Jansen 2008). Izguba kosovskega ozemlja je bila za Srbe velik udarec. Bitka je navdihnila srbsko epsko poezijo, polno upanj o končni srbski zmagi in odrešitvi. Bitka za Kosovo je bila povečana do te mere, da je postala bistvo srbskega patriotizma in srbske duše. Srbi vsako leto na Kosovskem polju obeležijo spomin nanjo (Djilas 1998, 112; Vickers 1998, 16; Matic 2007, 2; Jansen 2008).

Za Srbe Kosovo predstavlja zibelko njihovega naroda, imenujejo ga 'stara Srbija' (Ćirković 1989, 21; ICG 1998a, 2). Odnos, ki ga Srbi gojijo do Kosova, v sebi skriva močan politični potencial (Matic 2007, 5). Zdi se, kot bi Srbi sledili navodilu carja Uroša, ki pravi, da bodo vsi, ki se ne bodo borili za Kosovo, prekleti za vse večne čase (Vickers 1998, 11 in 16), ko so si, kot je razvidno v nadaljevanju, tekom celotne zgodovine prizadevali Kosovo pridobiti nazaj v povsem srbske roke.

Prvi resen medsebojni konflikt med Srbi in Črnogorci na eni ter Albanci na drugi strani se je zgodil v času rusko-otomanske vojne med letoma 1877 in 1878. Srbske in črnogorske oblasti so izkoristile vojno in vdrle na Kosovo. To je bil čas, ko se je po več stoletjih turške nadvlade počasi začela krepiti srbska prisotnost na Kosovu. Turki so bili poraženi, vojna pa se je končala z mirovno pogodbo iz Svetega Štefana, podpisano leta 1878. Meje, določene s pogodbo, so Kosovo razdelile med slovanske države in Otomansko cesarstvo ter posledično razdelile albansko prebivalstvo. Očitno je, da pri določanju meja v ozir ni bila vzeta demografska porazdelitev, ampak interesi držav zmagovalk – Rusije ter njenih zaveznic v vojni (Vickers 1998, 42–4; Jansen 2008).

Albansko prebivalstvo, ki ni imelo besede pri določanju meja, je bilo nezadovoljno, ker so bila z Albanci poseljena ozemlja razkosana. V odgovor so ustanovili Prizrensko ligo, katere cilj je bil ohraniti nadaljnjo kontrolo nad ozemljem in preprečiti razkosanje z Albanci poseljenih ozemelj. Zaveznike za svojo idejo in zaščito pred balkanskimi sosedi so iskali pri otomanskih oblasteh. Sultan jih je podprl, ker je bilo tudi v njegovem interesu izvajati nadaljnjo kontrolo nad ozemljem. S slabljenjem sultanovega vpliva pa so Albanci začeli težiti

k avtonomiji znotraj imperija. Podporo za svoja prizadevanja so našli pri sultanovi opoziciji in sicer pri mladoturškem gibanju. Vendar pa je omenjeno gibanje kosovske Albance kmalu razočaralo. Po prihodu na oblast je namreč le-to začelo težiti k centralizaciji in nasprotovati nacionalističnim težnjam v imperiju (Hrabak 1989, 49; Vickers 1998, 43–4, 62–6 in 69; Jansen 2008).

Bitka za Kosovo se je nadaljevala v prvi in drugi balkanski vojni.³⁷ Srbski boj za kosovsko ozemlje je dodatno motiviralo maščevanje za petsto let staro krivico, ki se jim je po njihovem mnenju zgodila na Kosovem polju, ko so ozemlje Kosova zavzeli Turki. Tokrat so bili zmagovalci Srbi (Vickers 1998, 75–6). Različno dojetje zgodovine je razvidno iz srbske in albanske interpretacije vojne. Tako je bilo po mnenju albanskega avtorja Malcoma (1998, 252–3) Kosovo v tej vojni zasedeno, medtem ko Srbi pravijo, da so ga osvobodili. Malcom meni, da korenine srbsko-albanskega konflikta izvirajo prav iz te vojne, in izpostavi tudi srbska grozodejstva, ki so bila storjena nad Albanci. Srbski avtor Djilas (1998, 110) pa je mnenja, da ta grozodejstva niso bila ključna za izoblikovanje sistematičnega sovraštva med Albanci in Srbi, temveč so le zaostriła že dolgo obstoječe sovraštvo, ki sega že v čas turške vladavine, ko sta bila stoletja prisotna diskriminacija proti Srbski pravoslavni cerkvi in zatiranje srbskih kmetov s strani albanskih gospodarjev.

Grozodejstva, ki so se med vojnami dogajala med Albanci in Srbi, so krepila nezaupanje in sovraštvo ter prepad med skupnostma. Gverilsko bojevanje med Srbi in Albanci med prvo svetovno vojno je ob vpletenosti velikih sil povzročilo izmenične prisilne premike albanskega in srbskega prebivalstva s Kosova. V trenutku, ko se je ena skupnost znašla v močnejši poziciji nasproti drugi, je ta priložnost izkoristila za maščevanje drugi skupnosti (Jansen 2008).³⁸

Od leta 1918 do leta 1941 je albanska manjšina živela pod srbsko dominacijo in ni imela posebnih pravic (Vickers 1998, xiii). Kosovski Albanci so leta 1921 prosili Društvo narodov, naj Kosovo združi z Albanijo. V svojem pismu so izpostavili srbska grozodejstva proti albanski manjšini. Društvo narodov je dalo priporočilo o ustanovitvi mešane jugoslovansko-albanske vojaške komisije, ki se bo v prihodnosti ukvarjala z incidenti. Na to sta sicer pristali

³⁷ Podrobneje o ozemeljskih delitvah po koncu prve in druge balkanske vojne glej poglavje 2.1.

³⁸ Začetek prve svetovne vojne, ko je Avstro-Ogrska Srbiji napovedala vojno, so Albanci sprejeli z zadovoljstvom. Kot posledica je na Kosovu prišlo do gverilskega bojevanja med Srbi in Albanci in tok Albancev se je preselil v Albanijo. Ob koncu vojne so se avstro-ogrski in bolgarske čete premaknile na Kosovo, čemur je sledil veliki srbski umik. Kosovo sta okupirali Avstro-Ogrska in Bolgarija, mnogi Albanci so se pridružili avstro-ogrski vojski. Odprli so albanske šole, da bi zmanjšali srbsko prisotnost na ozemlju. Leta 1918 je v bitki proti Avstro-Ogrski sledilo srbsko maščevanje (Jansen 2008).

obe strani, vendar to ni ustavilo upora kosovskih Albancev proti srbski oblasti (Vickers 1998, 95–8; Jansen 2008). V času druge svetovne vojne, se je za kratek čas uresničila albanska želja po celoviti nacionalni državi. Velik del Kosova je bil namreč združen z Albanijo pod italijansko vladavino. Situacija se je za Srbe in Črnogorce obrnila v ranljivem in inferiornem okolju, ko so mnogi Albanci sodelovali z Nemci in Italijani, da bi podjarmili slovanske uporniške sile (Vickers 1998, xiii; ICG 1998a, 2).

Po drugi svetovni vojni je bilo Kosovo vrnjeno Jugoslaviji. Odnosi so v času od leta 1945 do leta 1966 nihali od oboroženega konflikta do poskusov politične rešitve spora. Ustava iz leta 1946 je Kosovu podelila status avtonomne regije pod federalno jurisdikcijo, vendar pa se je kmalu začelo preganjanje Albancev. Povod je bila jugoslovanska prekinitvev diplomatskih stikov z Moskvo, medtem ko je Albanija Moskvi ostala zvesta. Tisoči Albancev so bili aretirani in obtoženi, da so stalinisti (Vickers 1998, xiii, 146 in 154–5; Djilas 1998, 108).

Najhujše obdobje za Albance na Kosovu je bilo med letoma 1951 in 1957. Znotraj Zveze komunistov Jugoslavije (ZKJ) je obstajala frakcija pod vodstvom Aleksandra Rankovića, ki je zlorabljala organe državne varnosti za pritisk na pripadnike albanske narodnosti in za obračunavanje z njimi. Leta 1951 so začeli z akcijo, ki je spodbujala Albance, da bi se opredelili za turško narodnost, ter jih silili, naj se izselijo v Turčijo. Za izseljevanje so jim ponujali ugodnosti, kot na primer črtanje služenja vojaškega roka. Hud pritisk na Albance so izvajali v akciji zbiranja pušk, pozimi v letih 1955–6, med katero je bilo pretepenih več kot 30.000 Albancev, okrog 100 jih je zaradi poškodb umrlo. Poleg tega so tudi inscenirali lažne sodne procese proti pripadnikom albanske narodnosti ter ustanavljali sovražne organizacije, ki so na podlagi lažnih obtožb zapirale in mučile pripadnike albanske narodnosti (Hoxha 1984, 212–16 in 218).

Leta 1963 je z novo ustavo Kosovo postalo avtonomna pokrajina, toda izpod federalne je prešlo pod srbsko oblast. Obdobje med letoma 1967 in 1981 je zaznamovalo priznanje in zagotovitev manjšinskih pravic Albancem. V tem času se je uradno spodbujala narodna osvoboditev, razvilo pa se je tudi albansko narodno gibanje. V začetku sedemdesetih let je jugoslovansko vodstvo jugoslovansko federacijo spremenilo v konfederacijo. Kosovo je pridobilo visoko stopnjo avtonomije in v določenih vidikih je postalo enakovredno republikam, imelo je na primer ločeno zastopanost v federalnih institucijah in strankarskih organih. Te spremembe so bile kodificirane z ustavo leta 1974. Jugoslovanska ustava iz leta 1974 je Albancem omogočila ustanovitev skupščine, narodne banke, vrhovnega sodišča in neodvisne administracije. Na področju gospodarske politike, obdavčenja, izobraževanja in

kulture pa je zakonodajo sprejemala Republika Srbija, vendar z odobritvijo pokrajinske skupščine (Djilas 1998, 108–9; Vickers 1998, xiv in 178–9; ICG 1998a, 9; Jansen 2008).

Zgolj dobro desetletje razmeroma dobrega stanja na področju pravic, podeljenih kosovskim Albancem, pa ni odtehtalo siceršnjega zatiranja in z njim povezanih frustracij, ki so skupaj z razdeljenostjo albanskega prebivalstva prispevale h kulturni in gospodarski zaostalosti regije (Roux 1999). Življenjski pogoji na Kosovu so bili z ozirom na gospodarsko stanje slabi, kar je prispevalo k nezadovoljstvu kosovskih Albancev. Čeprav je bil na Kosovu po vojni dosežen gospodarski napredek in je industrija postala najpomembnejša tamkajšnja gospodarska panoga, je bilo Kosovo gospodarsko še vedno najmanj razviti del Jugoslavije. Narodni dohodek na prebivalca je zaostajal za ostalimi jugoslovanskimi republikami. Vzroki za to so bili predvsem v nižji stopnji naložb na Kosovo v primerjavi s preostalimi deli Jugoslavije. Poleg tega so bile naložbe omejene na ekstraktivno industrijo in proizvodnjo surovin, saj je bila na območju obilica rudnega bogastva. Vendar pa tak tip proizvodnje ni prispeval k odpiranju novih delovnih mest. Dodatno breme za gospodarstvo pa je bila tudi velika rodnost, ki je bila nekajkrat višja kot drugod po Jugoslaviji. Večalo se je število mladih, ki so vstopali na trg delovne sile, vendar niso imeli možnosti zaposlitve, zato je velik problem predstavljala visoka brezposelnost prebivalstva (Hoxha 1984, 223–5).

4.2 Razpad(anje) Jugoslavije in (ne)upravljanje konflikta

Jugoslovanska gospodarska kriza je leta 1981 na Kosovu spodbudila velike nemire. Začeli so jih albanski študenti zaradi slabih pogojev za izobraževanje. Problem je bil predvsem v prenatrpanosti študentskih domov in programov. Na Univerzi v Prištini je bilo trikrat več študentov kot mest za primerno izobraževanje. Kmalu se je študentom pridružilo ostalo nezadovoljno prebivalstvo, in sicer tovarniški delavci, kmetje, člani zveze komunistov Kosova ter albanski člani policije in vojske. Zahtevali so boljše življenjske pogoje in demokratične reforme ter dodelitev statusa republike Kosovu, med protestniki je bilo slišati tudi zahteve po združenju Albaniji (Vickers 1998, 197–8).³⁹

³⁹ Jović (2009, 183–5, 213 in 361–2) pojasnjuje, da se danes splošno zatrjuje, da se je jugoslovanska kriza začela z albanskimi demonstracijami na Kosovu. Demonstracije so bile resna grožnja stabilnosti režima, poleg tega pa so se izkazale kot priložnost za zahtevanje strukturnih reform v jugoslovanskem političnem sistemu. Kmalu sta se oblikovala dva politična bloka, in sicer 'srbski', ki je zagovarjal spremembo ustave iz leta 1974 in večjo centralizacijo, ter drugi, ki je prevladoval v ostalih jugoslovanskih republikah in bil proti spremembam ustave iz leta 1974. Sčasoma pa je ideja o reformi sistema povsem zbledela, socialistično ideologijo je vedno bolj nadomeščala etnična homogenizacija kot osnova politike v vseh republikah. Leta 1990 je Jugoslavija dokončno razpadla.

Na naraščajočo gospodarsko in družbeno krizo v Jugoslaviji se politični režim ni ustrezno odzval, prišlo je namreč do njegovega slabljenja. Poleg tega pa znotraj Jugoslavije ni bilo mehanizmov za upravljanje s krizami in konflikti, kar je bila posledica komunističnega ideološkega zatrdjanja, da je Jugoslavija nekonfliktna družba, kjer samoupravljanje razrešuje vse vrste konfliktov (Žagar 2009, 458–60).

Med kosovskimi izgedi, katerih povod je bil predvsem slab gospodarski položaj, je oživel nacionalizem med kosovskimi Albanci na eni ter Srbi in Črnogorci na drugi strani. Slednjega je izkoristil srbski voditelj Slobodan Milošević (Vickers 1998, 227). Zavedel se je, da se v oslABLjenem režimu, v katerem Zveza komunistov ni več sposobna izvrševati monopola nad politično močjo, lahko prebije na oblast (Žagar 2009, 459). Ob svojem obisku na Kosovu aprila leta 1987 je nagovoril srbsko množico. V nacionalistično obarvanem govoru je opozoril na srbske krivice ter narod opomnil na zgodovinsko nalogo, da mora ponovno osvojiti Kosovo. Nacionalistični miti, pospremljeni z učinkovito propagando in demonizacijo 'drugih', so poglobljali prepad⁴⁰ med etničnimi Srbi in etničnimi Albanci (Vickers 1998, 227–30; Anastasijević 2004, 105).

Milošević je želel znova okrepiti monopol komunistične stranke nad politično oblastjo. To je poskušal doseči s ponovno centralizacijo sistema (Žagar 2009, 459). Močno vodstvo, ki ga je obljubljal v času gospodarske in družbene krize, je krepilo podporo med srbskimi množicami, saj so se kmalu po celotni Srbiji začela zborovanja za vrnitev avtonomnih pokrajin Kosova in Vojvodine (Vickers 1998, 227–30; Anastasijević 2004, 105). Miloševiću je, kot pojasnjuje Pula (2004, 802), leta 1987 uspelo doseči več ustavnih sprememb, ki so ponovno centralizirale nekatere pokrajinske pristojnosti v srbski republiki. Poleg tega pa se je izvajala tudi politična čistka lokalnega kosovskega vodstva, ki ga je Milošević nadomeščal s svojimi ljudmi (Vickers 1998, 230).

Dejanja, katerih cilj so bile centralizacija in politične čistke, so povzročila upor na Kosovu. Pula (2004, 803) pravi, da se je odločilni moment v albanski politični mobilizaciji zgodil novembra 1988, ko so s protesti začeli rudarji iz rudnika Stari trg blizu Mitrovice. Kmalu so jim sledili intelektualci, industrijski delavci in drugo prebivalstvo. Upor je bil odraz nasprotovanja ustavnim spremembam in političnim čistkam. Februarja 1989 je bila v državi vsesplošna stavka (ICG 1998a, 10).

⁴⁰ Propaganda je krepila proces samoviktimizacije. Skupnosti sebe vidijo kot žrtve, medtem ko ne priznavajo krivic druge etnične skupnosti. Tako Albanci kot Srbi trpijo za kolektivno izgubo spomina. Spominjajo se krivic, ki so se jim dogodile, po drugi strani pa pozabljajo na krivice, ki so jih sami prizadejali drugi strani (Anastasijević 2004, 105).

Milošević je v odgovor na dogodke na Kosovu organiziral zborovanje v Beogradu, ki se ga je udeležilo skoraj milijon ljudi. Tam je napovedal, da bodo organizatorji vsesplošne stavke kaznovani. Že čez mesec dni je srbska vojska s tanki oblegala kosovski parlament ter poslance prisilila k sprejetju novih ustavnih amandmajev, ki so Srbiji podelili oblast nad ozemljem. Devetindvajsetega marca 1989 je srbski parlament uradno odobril amandmaje, ki so nadzor nad varnostnimi silami in sodstvom prenesle srbski centralni oblasti (ICG 1998a, 10).

Albanci so na srbsko akcijo odgovorili z nizom dejanj. Leta 1990 so vsi albanski poslanci odstopili iz kosovskega parlamenta in razglasili neodvisnost, za tem pa razglasili Ustavo Republike Kosovo. Septembra 1991 so organizirali referendum za neodvisnost Kosova, na katerem je bila udeležba 87-odstotna, pri čemer je več kot 99 odstotkov udeležencev podprlo neodvisno Republiko Kosovo. Priznala jo je le Albanija in nobena druga država. Maja 1992 so organizirali vzporedne volitve v kosovski parlament in za predsednika. Zmagala je Demokratična zveza Kosova (*Lidhjes Demokratike te Kosoves* – LDK). Predsednik stranke Ibrahim Rugova je bil izvoljen za predsednika Kosova (ICG 1998a, 10; ICG 1999, 14).

Nenasilen odgovor s strani etničnih Albancev na ukinitvev kosovske avtonomije (Pula 2004, 797) je bil posledica tega, da so Albanci verjeli, da bodo z nenasilnim vedenjem pridobili podporo mednarodne skupnosti v svojih prizadevanjih za neodvisnost, kar je bilo z ozirom na mednarodno politično klimo, ki je vladala ob koncu hladne vojne, povsem verjetno (ICG 1998a, 11).⁴¹ Poleg tega pa je na izbiro nenasilnega odgovora pomembno vplival tudi albanski voditelj ali tako imenovani duhovni oče kosovskih Albancev Adem Demaci, ki je pozival k mirni rešitvi politične krize (Vickers 1998, 243).

Anastasijevićeva (2004, 105–6) pojasnjuje, da je enostranski preklic avtonomije Kosova albansko večino na kosovskem ozemlju potisnil na rob družbene in ekonomske organizacije. Kmalu je bila segregacija institucionalizirana na način, ki je Albancem oviral dostop do zaposlovanja in izobraževanja. Segregacija na področju šolstva je nezaupanje prenašala tudi na mladino. Avtorica dodaja, da je se v obdobju srbske dominacije provinca spremenila v policijsko državo, ki so jo zaznamovale hišne preiskave, v katerih so iskali orožje, ter množica albanskih političnih zapornikov.

Kosovski Albanci so začeli ustanavljati vzporedne institucije in postopoma se je oblikovala vzporedna država. Vzporedna država je obstajala v obliki izobraževalnih in kulturnih institucij, zdravstvenih storitev, mrež socialnega zavarovanja, političnih strank, lokalnih finančnih svetov in vlade v izgnanstvu (Anastasijević 2004, 105; Pula 2004, 797).

⁴¹ Politične spremembe ob koncu hladne vojne, ki so bile dosežene brez nasilnih sredstev, podrobneje opisuje ICG (1998, 10).

Kot posledica srbskega zatiranja vse od leta 1991 dalje je slabšanje družbeno-gospodarskih pogojev⁴² za življenje etničnih Albancev na Kosovu povzročilo nezadovoljstvo med Albanci ter spodbudilo oblikovanje uporniških skupin (Vickers 1998, 273–8). Väyrynen (2003, 56–7) pojasnjuje, da so se etnični Albanci kmalu začeli deliti na radikalne in na zmerne. Delili so se tako glede na sredstva za doseganje ciljev kot tudi glede na same cilje. Nasilno oziroma vojaško pot za doseganje ciljev je izbral OVK, nenasilno oziroma politično pot pa je zagovarjala LDK pod vodstvom Ibrahima Rugove (Väyrynen 2003, 56–7; Jansen 2008). Poleg tega je prišlo tudi delitve na podpornike neodvisnosti in na podpornike avtonomije znotraj ZRJ. Razlog za to je bil predvsem v tem, da javnost ni videla rezultatov mirnega doseganja ciljev, ki ga je podpiral Rugova (Vickers 1998, 281).

Leta 1995 je bil podpisan Daytonski mirovni sporazum, ki pa je spregledal obravnavanje kosovskega vprašanja.⁴³ Po mnenju Nambiarja (2001, 178) se zdi neverjetno, da je kdorkoli, ki se je ukvarjal z dogajanjem na Balkanu, lahko spregledal potencial za eskalacijo konflikta na Kosovu. To je bila zamujena priložnost, ki bi morda lahko prispevala k manj nasilnemu nadaljnjemu razvoju konflikta (Russell 2009, 487). Väyrynen (2003, 56) razlaga, da Zahod na daytonskih pogajanjih ni naslovil kosovskega vprašanja, ker so potrebovali Miloševićev pristanek na določila v zvezi z Bosno in Hercegovino (BiH). V zameno za privolitev na zunanjepolitičnem področju je Milošević dobil nadzor nad notranjepolitičnim območjem. Poleg tega bi Zahod, v kolikor bi etničnim Albancem dovolil odcepitev Kosova od Srbije, zanikal samega sebe, hotel je namreč zadržati celovito državo BiH.

Vickersova (1998, 287–8) pojasnjuje, da so bili etnični Albanci globoko razočarani nad dejstvom, da Daytonski sporazum ni naslovil vprašanja kosovske neodvisnosti. Poleg tega so v tem videli potrditev argumentov, da mirna sredstva LDK za doseganje ciljev niso obrodila sadov. Stanje na Kosovu v letu 1996 Vickersova (1998, 289–90) opisuje kot *apartheid*. Srbi in Albanci so živeli praktično ločeni drug od drugega, izogibali so se medsebojnim stikom, sočasno pa je raslo medsebojno nezaupanje in sumničavost. Poleg tega so etnični Albanci zaradi slabih izkušenj z mirnim doseganjem ciljev svoje možnosti vedno bolj videli v nasilju (Vickers 1998, 288).

ICG (1998b, 2–3) ocenjuje, da je do prvih načrtovanih napadov na srbsko policijo s strani etničnih Albancev prišlo leta 1996. Po poročanju Vickersove (1998, 290–1) sta napade izvajala Narodno gibanje za osvoboditev Kosova (alb. *Levizja Kombetare per Çlirimin e*

⁴² Družbeno-gospodarsko situacijo podrobneje analizira Vickersova (1998, 273–8).

⁴³ Daytonski sporazum (1994) so podpisale BiH, Hrvaška in ZRJ, ki so se zavezale k spoštovanju medsebojne suverene enakosti, vojaškega premirja in nadaljnjega urejanja medsebojnih odnosov z mirnimi sredstvi. Besedilo se osredotoča na urejanje položaja BiH. V njem ni določil, ki bi zadevala položaj Kosova.

Kosoves – LKÇK) in OVK. Nasilna eskalacija konflikta se je nadaljevala tekom leta 1997, vedno bolj pa se je stopnjevala od začetka leta 1998, ko so se začeli spopadi med OVK in srbskimi varnostnimi silami (ICG 1998b, 3–5). Na zaostritev nasilja je, podobno kot v primeru Makedonije, vplivala razpustitev vojske v sosednji Albaniji kot posledica globoke notranje krize v državi, med katero je izginilo od 700.000 do 800.000 kosov orožja. Mnogi kosi orožja so svojo pot končali na Kosovu (ICG 1998b, 3).

Väyrynen (2003, 57) pojasnjuje, da so srbske vojaške in policijske enote postajale vedno nasilnejše, delno tudi kot odgovor na naraščajoče nasilje OVK. Nasilna eskalacija konflikta je povzročila, da je bilo po poročanju Visokega komisarja OZN za begunce septembra 1998 na Kosovu že 170.000 notranje razseljenih oseb, kot posledica krize pa je bilo poleg tega še 174.100 oseb razseljenih v sosednje države (ICG 1998b, 8). Očitno je tveganje za humanitarno krizo postalo realno (Väyrynen 2003, 57).

4.3 Mednarodno upravljanje konflikta

Mednarodna skupnost je zaradi zaostrenih razmer začela pritiskati na Srbe in Albance, da bi dosegli kompromis. Člani Skupine za stike⁴⁴ (*Contact Group*) in ZN so bili v stalnem posvetovanju in poskušali so zagotoviti diplomatsko mediacijo med strankami. Vendar pa narava multilateralnega odločanja in politične delitve znotraj skupine za stike niso bile v prid uspešni preventivni diplomaciji. Problem za zahodne sile je bilo predvsem neformalno zavezništvo med Rusijo in Srbijo, ki ga je Milošević izkoriščal. Namesto da bi nudila učinkovite diplomatske usluge, se je skupina za stike trudila, da bi razdrla rusko neformalno zavezništvo s Srbijo (Väyrynen 2003, 57–9).

Varnostni svet (1998) je ukrepal z uvedbo embarga na orožje za obe strani v konfliktu. Vendar pa Väyrynen (2003, 60) opozarja, da je imel ta ukrep le omejen učinek, saj so imeli Srbi v svoji posesti dovolj orožja. OVK pa je orožje pridobila skozi porozne albanske meje. Ker preventivni ukrepi niso delovali, je uporaba sile postajala neizogiben korak. Vendar pa je bila ta s strani Varnostnega sveta OZN težko izvedljiva, saj je Rusija nasprotovala kakršnikoli obliki prisile proti Srbiji (Väyrynen 2003, 60).

Varnostni svet (1998) je izrazil tudi strinjanje z idejo Skupine za stike, da je treba status Kosova urejati znotraj ZRJ, pri čemer je treba Kosovu podeliti določeno stopnjo avtonomije. Väyrynen (2003, 58) pojasnjuje, da predlagana rešitev delitve moči ni imela veliko možnosti,

⁴⁴ Skupina za stike je bila neformalna struktura, ki je posredovala pri upravljanju konfliktov na Balkanu. Sestavljena je bila iz petih zahodnih držav (ZDA, Velike Britanije (VB), Francije, Nemčije in Italije) ter Rusije (The Economist Intelligence Unit 2006, 8).

ker je niti Srbi niti Albanci niso hoteli. Poleg tega je upravljanje konflikta oteževalo dejstvo, da je Srbija vojaško obvladovala Kosovo in zato ni bila pripravljena na koncesije, ki bi jih podelila albanski skupnosti (Väyrynen 2003, 58).

Bugajski (1998, 1) pojasnjuje, da jugoslovansko vodstvo z Miloševićem na čelu v resnici ni bilo pripravljeno na iskanje kompromisne rešitve z albansko stranjo. ZDA so ugotovile, da bo z Miloševićem na oblasti v ZRJ težko najti rešitev. Na sestankih v Rambouilletu v začetku leta 1999 so jugoslovanski delegaciji ter delegaciji OVK ponudili v podpis Dogovor iz Rambouilleta, ki je vseboval posebej za Srbe nesprejemljiva določila (Holsti 2001, 51–2 in 60). Kot pojasnjuje Väyrynen (2003, 61), so Srbi nasprotovali predvsem določilu o predvidenem referendumu, ki bi po treh letih od podpisa sporazuma odločil o prihodnjem statusu Kosova,⁴⁵ saj bi to pomenilo, da bi ga izgubili. Poleg tega so nasprotovali določilom o prihodu Natovih sil na jugoslovansko ozemlje.⁴⁶

Holsti (2001, 51–2) pravi, da cilj predlaganega dogovora v resnici ni bila dosega kompromisa med stranema, temveč odstranitev Miloševića z oblasti. Ko je OVK pod močnim pritiskom ZDA vendarle pristal na glavne točke v pogodbi, je to Zahodu dalo možnost, da Miloševića označi za stranko, odgovorno za torpediranje mirovnega procesa (Jansen 2008), kar je upravičilo bombardiranje (Holsti 2001, 52). Posledica je bilo Natovo bombardiranje ZRJ, ki se je začelo 25. marca 1999.⁴⁷ Cilj je bil prepričati Miloševića, da se preda. Le malo opazovalcev je verjelo, da bo vojna trajala vse do junija 1999 (Väyrynen 2003, 61; Jansen 2008).

Konec vojne je določil Vojaško-tehnični dogovor (*Military-Technical Agreement* – MTA) med Natom in ZRJ, s katerim sta se strani dogovorili o umiku sil ZRJ z ozemlja Kosova (Vojaško-tehnični dogovor, 1. čl.) in nastanitvi mednarodne civilne in varnostne prisotnosti na Kosovu, skladno z resolucijo, ki jo bo naknadno sprejel Varnostni svet (Vojaško-tehnični

⁴⁵ Dogovor iz Rambouilleta (8. pogl., 1. čl.) pravi, da bo po treh letih od začetka veljavnosti tega dogovora, sklican mednarodni sestanek, na katerem bodo določili mehanizem za dokončno ureditev statusa Kosova, na osnovi volje ljudstva, mnenj avtoritet, naporov vsake stranke za uresničevanje dogovora in helsinškega sklepnega akta.

⁴⁶ Dogovor iz Rambouilleta (7. pogl., 1. čl.) pravi, da stranke vabijo VS ZN k sprejetju resolucije pod sedmim poglavjem UL ZN, ki bo ustanovila mednarodno vojaško implementacijsko silo na Kosovu. Stranke k ustanovitvi in vodenju te vojaške sile vabijo zvezo Nato.

⁴⁷ Mnenja o posredovanju Nata na Kosovu so različna. Nambiar (2001, 179–80) meni, da opravičevanje Natove akcije kot humanitarne intervencije da moralno zadoščenje, vendar je pravno sporno, ker je v nasprotju z določili UL ZN glede uporabe sile. (Za določila glede uporabe sile, kot jih določa UL ZN, glej podpoglavje 2.1.) Večji problem kot slednje pa po njegovem predstavlja dejstvo, da je intervencija zaobšla Varnostni svet ZN, ki z njo ni soglašal. Po drugi strani Tziampiris (2002, 105–6) to, da je zaobšla Varnostni svet ZN, vidi kot manj problematično. Po njegovem mnenju akcija namreč predstavlja pozitiven razvoj na področju globalnih zadev v 21. stoletju, s tem ko je spoštovanje človekovih pravic postavila pred spoštovanje suverenosti države.

dogovor 2. čl). Varnostni svet je skladno z MTA sprejel Resolucijo 1244, s katero je podprl ozemeljsko celovitost in suverenost ZRJ, hkrati pa tudi znatno avtonomijo in samoupravljanje Kosova.

Štiriindvajsetega maja 1999 je bil Milošević, skupaj še z nekaj drugimi vodilnimi srbskimi politikami, obtožen za zločine proti človeštvu ter kršitve zakonov in običajev vojne, ki naj bi bili storjeni od začetka leta 1999 na ozemlju Kosova (ICTY Press Release 1999). Demokratične volitve v državi so bile izvedene jeseni leta 2000, junija 2001 pa je srbska vlada Miloševića predala ICTY-ju v Haagu (ICG 2001a, 1). Sojenje se je pričelo februarja leta 2002 in končalo z njegovo smrtjo marca leta 2006 (ICTY ND, 3 in 8).

Z odločitvijo Varnostnega sveta (1999, 7. in 10. odst.) sta se na Kosovu nastanili Natova misija KFOR z mandatom za zagotavljanje varnega okolja za vse prebivalce Kosova in varne vrnitve beguncev ter razseljenih oseb na svoje domove ter Začasna misija Združenih narodov na Kosovu (*United Nations Interim Administration Mission in Kosovo* – UNMIK), ki ji je bil podeljen mandat za upravljanje Kosova v prehodnem obdobju.

Maja leta 2001 je tako UNMIK izdelal Ustavni okvir za začasno samoupravo (*Constitutional framework for provisional self-government*) (v nadaljevanju Ustavni okvir) na Kosovu. Podpisal ga je posebni predstavnik Generalnega sekretarja. Po mnenju Bieberja (2004, 122–3) je bil Ustavni okvir problematičen, ker je bil vsiljen od zunaj in ni odsev političnega konsenza med različnimi narodnimi skupnostmi znotraj Kosova.

Besedilo Ustavnega okvirja za začasno samovlado na Kosovu predstavlja institucionalno strukturo za razvoj bodoče avtonomije Kosova. Ustavni okvir verske in jezikovne skupine poimenuje skupnosti. Vsem skupnostim med drugim zagotavlja pravico do rabe jezika v odnosu z javnimi oblastmi, pravico do rabe skupnostnih simbolov, pravico do obveščenosti v lastnem jeziku ter pravico do ustanavljanja lastnih šol in medijev. Skupnostim zagotavlja tudi zastopnost v parlamentu (UNMIK 2001, 4. in 9. pogl.).

Bieber (2004, 117) je do Ustavnega okvirja kritičen. Med drugim mu očita, da ni odraz realnosti. Po njegovem mnenju so z njim poskušali zmanjšati poudarek na ozemeljskih razdelitvah med etnijami in na ta način zmanjšati njihov pomen. V Ustavnem okvirju namreč ni na primer določil glede določene stopnje lokalne avtonomije. Dejstvo pa je, da so srbske etnične enklave na Kosovu obstajale, želja po zmanjšanju njihovega pomena pa je nakazovala zgrešeno željo mednarodne skupnosti po oblikovanju večetničnega Kosova, meni Bieber (2004, 117). Tudi Anastasijevićeva (2004, 104) je kritična do ideje etničnega mešanja na Kosovu. Po njenem mnenju visoka stopnja nezaupanja in sovraštva med etničnima skupnostma in dejstvo, da so njihova srečanja navadno bila nasilna, kaže, da se določena

ločenost etničnih skupnosti lahko izkaže za dobro tako za ene kot za druge, še posebej v odsotnosti vladavine prava in spoštovanja osnovnih človekovih pravic.

Problem Ustavnega okvirja je bil tudi v tem, da ni naslovil vprašanja bodočega statusa Kosova, pravi Bieber (2004, 123). Ustavni okvir, ki je za poimenovanje vseh tam živečih verskih in etničnih skupin uporabil izraz skupnosti, se je s tem izognil definiciji, katera skupnost predstavlja manjšino in katera večino, ker bi to nakazovalo na prihodnji status Kosova (Bieber 2004, 123). Negotovost glede prihodnjega statusa je med Albanci povzročila frustracije, ki so kulminirale v izbruhih nasilja marca 2004. K temu je pripomogel tudi slab družbeno-gospodarski položaj (ICG 2004, i).

Slab gospodarski položaj Kosova je bil povezan z njegovim negotovim statusom, ki je odvrčal tuje vlagatelje, poleg tega pa je Kosovu preprečeval vstop v številne klube, kamor se lahko vključijo le države, kot je na primer medbančno komunikacijsko omrežje SWIFT (*Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication*), kar je znatno omejilo njegov finančni in bančni sektor. Poleg tega mu je bil onemogočen dostop do sredstev mednarodnih razvojnih bank, namenjenih modernizaciji infrastrukture (ICG 2004, 38). ICG (2004, ii) je poročal tudi o visoki stopnji brezposelnosti, ki je vladala na Kosovu, ta se je gibala med 50 in 60 odstotki (ICG 2004, 2).

Marčevski nasilni izgredi leta 2004 so zahtevali življenja 19 ljudi, 900 je bilo ranjenih, poleg tega je bilo uničenih ali poškodovanih 700 srbskih in romskih domov, okrog deset javnih zgradb, 30 srbskih cerkva ter dva samostana, razseljenih je bilo 4.500 ljudi. Po teh dogodkih se je izkazalo, da bo odločitev o statusu Kosova hkrati tudi odločitev o nadaljnjem razvoju dogodkov na Kosovu (ICG 2004, i in 1).

Generalni sekretar ZN je novembra 2005 imenoval Marttija Ahtisaarija za svojega posebnega odposlanca, odgovornega za vodenje političnega procesa za določitev prihodnjega statusa Kosova (Sporočilo za javnost 2005). Temu so sledili neposredni dogovori in bilateralna pogajanja, vendar pa strani nista bili sposobni doseči dogovora (Poročilo posebnega odposlanca Generalnega sekretarja za prihodnji status Kosova – *Report of the Special Envoy of Secretary General on the future Status of Kosovo*, 1. odst. v Varnostni svet 2007). V svojem poročilu (2. in 6. odst.) je Ahtisaari zapisal, da nobena od strani ne odstopa od svojih stališč, Beograd želi avtonomijo znotraj Kosova, Priština pa neodvisnost, vendar pa je status po sedmih letih statusa protektorata OZN nujno treba rešiti (Varnostni svet 2007).

Ahtisaari je kot rešitev prihodnjega statusa predlagal neodvisnost Kosova. Obrazložil je, da Kosovo ne more obstajati znotraj Srbije zaradi zgodovine sovraštva in nezaupanja, ki so jo poslabšala dejanja Miloševićevega režima tekom devetdesetih let. Miloševićevo zatiranje v

obliki preklica avtonomije, diskriminacije albanske večine in odstranitve Albancev iz javnega življenja je vodilo do oboroženega odpora, čemur je sledilo brutalno zatrtje Albancev s strani Beograda (Poročilo posebnega odposlanca Generalnega sekretarja za prihodnji status Kosova – *Report of the Special Envoy of Secretary General on the future Status of Kosovo* 2007, 6. odst. v Varnostni svet 2007).

Realizacijo Ahtisaarijevega predloga, ki bi lahko sledila z novo resolucijo Varnostnega sveta OZN, ki bi zamenjala resolucijo 1244, je ovirala drža Rusije. Slednja namreč ni želela podpreti predloga, ki je bil nesprejemljiv za Srbijo (ICG 2007, 2). Ker ta možnost ni prišla v poštev, je Kosovo ob močni mednarodni podpori velikih sil⁴⁸ sedemnajstega februarja 2008 enostransko razglasilo neodvisnost (ICG 2008, 1–3).

Srbski zunanji minister Vuk Jeremić je oktobra 2008 v Generalni skupščini ZN dejal, da bo Srbija svojo ozemeljsko celovitost in suverenost branila po diplomatski poti in s pomočjo mednarodnega prava, zato je Generalno skupščino ZN zaprosila, da Meddržavnemu sodišču (*International Court of Justice* – ICJ) predloži prošnjo za svetovalno mnenje o skladnosti enostranske razglasitve neodvisnosti Kosova z mednarodnim pravom (Generalna skupščina 2008, 1).

ICJ (2010, 122 odst.) je sklenil, da sprejetje deklaracije o neodvisnosti z dne sedemnajstega februarja 2008 ni v nasprotju z veljavnimi pravili mednarodnega prava. Odločitev sodišča je končala srbske upe o ponovnem odprtju pogajanj glede statusa Kosova (ICG 2010, 1). Vendar pa ICG (2010, 2–3) tudi opozarja, da odločitev sodišča ne rešuje odprtih vprašanj med stranema. Najbolj pereče ostaja vprašanje medsebojnega priznanja ter s tem povezan status s večinsko etnično srbskega severnega dela Kosova in usoda srbskih samostanov in cerkva na ozemlju Kosova. Brez medsebojnega dogovora glede odprtih vprašanj so obema stranema zaprta vrata v EU. Za rešitev teh vprašanj je nujna vzpostavitev dialoga med stranema, k čemur lahko prispevajo EU in ZDA (*ibid.*).

⁴⁸ EU je osemnajstega februarja 2008 izdala skupno sporočilo, v katerem se je zavezala, da bo igrala vodilno vlogo v pomoči mladi državi (ICG 2008, 1). Sledila so priznanja nove države s strani Francije, VB in ZDA.

5 ZAKLJUČEK

Albansko-makedonski konflikt v Makedoniji in albansko-srbski konflikt na Kosovu sta etnična konflikta zaradi oblike oziroma zaradi videza, ki sta ga konflikta prevzela. Odvijata se namreč med dvema skupnostma, ki se ločita na osnovi etnične identitete, medtem ko vzrok za konflikt sam po sebi niso etnične razlike.

Do izbruha albansko-makedonskega in albansko-srbskega etničnega konflikta je prišlo ob razpadu Jugoslavije v začetku devetdesetih let. Razmere so se začele zaostrovati že v začetku osemdesetih let kot posledica gospodarske krize v Jugoslaviji, čemur so sledili družbeni nemiri na Kosovu. Izkazalo se je, da režim nima mehanizmov za upravljanje s tovrstnimi krizami in konflikti, zato so nekateri politiki priložnost izkoristili za uvedbo strukturnih sprememb režima. Ker je bilo glede potrebnih strukturnih sprememb režima prisotno globoko politično nestrinjanje, je to vedno bolj poglobljalo politično krizo v državi. Sčasoma je ideja o reformi bledela, socialistično ideologijo pa je vedno bolj nadomeščala etnična homogenizacija kot osnova politike v vseh republikah. Vse to je privedlo do dokončnega razpada večetnične države.

Makedonski Albanci, živeči na zahodnem delu Makedonije, ki so bili v stari državi z lahko prehodnimi republiškimi mejami tesno povezani s kosovskimi Albanci, so se ob razpadu države znašli v vlogi velike manjšine v Makedoniji. Njihova 'moč' je izhajala iz njihove številčnosti, kar jih je spodbudilo k izzivanju izključne pravice Makedoncev do oblasti in k zahtevam po priznanju statusa konstitutivnega naroda v državi. Makedonci na to niso pristali, temveč so pristali le na blagi kompromis, s katerim so v ustavi namesto poimenovanja manjšine uporabili poimenovanje nacionalnosti. Makedonska oblast je imela določen posluh za potrebe in želje makedonskih Albancev.

Na drugi strani se je Miloševićeva oblast, pod katero so se znašli kosovski Albanci, v odnosu do njih, vedla povsem samovoljno. Srbski voditelj Milošević je imel idejo o izoblikovanju 'Velike Srbije', v katero bi bilo kot zibelka Srbije vključeno tudi Kosovo, zato se je vse od sredine osemdesetih let naprej trudil, da bi Kosovu, ki je imelo takrat znotraj Jugoslavije avtonomni status pod federalno jurisdikcijo, le-tega odvzel. Kosovski Albanci so njegovemu početju nasprotovali, vendar njihove želje niso bile vzete v ozir. Milošević je nazadnje svoj cilj dosegel s pomočjo vojaške prisile.

V novoustanovljeni Republiki Makedoniji se je nezadovoljstvo etničnih Albancev glede svojega statusa v državi kazalo v dejanjih s težnjami po odcepitvi. Makedonija ni bila sposobna sama stabilizirati razmer v državi in poskrbeti za varnost meja ter varnost svojih

državljanov. Bila je praktično demilitarizirana, saj je Jugoslovanska ljudska armada umaknila svoje sile z makedonskega ozemlja, s seboj pa vzela vse prenosno orožje in opremo; kar pa ni bilo mobilno, je bilo uničeno, zato se je vlada po pomoč pri zagotavljanju notranje stabilnosti v državi ter legitimizacije suverenosti obrnila na mednarodno skupnost.

V primerjavi z Makedonijo, ki je poskušala stabilizirati razmere v državi in poskrbeti za varnost v državi, je srbska oblast z Miloševićem na čelu na Kosovu, ki je bilo pod srbsko suverenostjo, izvajala silo in diskriminacijo nad lastnimi državljani albanskega porekla. Srbiji, je pripadlo največ materialnih ostankov propadle države, kar pomeni, da je bil Milošević za doseganje svojih ciljev dobro oborožen. Milošević je v podporo za svoje cilje uspel tudi mobilizirati srbski narod. To je uspel z obljubami o močnem vodstvu v času gospodarske krize ter z oživljanjem srbske zgodovinske krivice glede izgube kosovskega ozemlja, s pomočjo nacionalističnih mitov, pospremljenih z učinkovito propagando, in z demonizacijo 'drugih', ki so poglobljali prepad med etničnimi Srbi in etničnimi Albanci.

Mednarodna skupnost se je odzvala na prošnjo makedonskega vodstva in leta 1992 so ZN v državo poslali prvo preventivno misijo v zgodovini, UNPREDEP. Ta je v času svojega mandata v Makedoniji pomagala ohranjati mir in stabilnost. Po drugi strani pa mednarodna skupnost ni posegla v dogajanje na Kosovu, kjer so srbske oblasti izvajale diskriminacijo nad etničnimi Albanci. Kosovskega vprašanja ni naslovila v Daytonskem sporazumu leta 1994, kar je bila posledica tega, da je Kosovo Miloševiću pustila kot koncesijo za ureditev razmer na zunanje-političnem področju, in sicer v BiH. Neukrepanje je vodilo v eskalacijo nasilja na Kosovu.

Dejstvo, da mednarodna skupnost kosovskega vprašanja v Daytonskem sporazumu ni naslovila, je bilo za Albance veliko razočaranje, ki je vplivalo na spremembo njihove strategije zasledovanja cilja - neodvisnosti. Miroljubni način zasledovanja ciljev, ki so mu Albanci sledili pod vodstvom Rugove, so imeli za neučinkovit, zato so izbrali nasilno strategijo in konflikt je vedno bolj eskaliral. Dejavnik, ki je pomembno prispeval k eskalaciji nasilja, je bil tudi dostop do orožja, ki je skozi porodne albansko-kosovske meje, kot posledica albanske notranje krize leta 1997, prišlo do pripadnikov OVK. Tekom leta 1998 se je nasilje vedno bolj stopnjevalo in sredi leta je bilo na Kosovu že 170.000 notranje razseljenih oseb.

Na eskalacijo albansko-srbskega konflikta ter na nenasilen razvoj albansko-makedonskega konflikta je vplivalo predvsem politično vodstvo države, ki se je v prvem primeru vedlo brezkompromisno in 'po potrebi' nasilno, v drugem primeru pa je bilo naklonjeno mirnemu vodenju konflikta. Zelo pomembna je bila tudi vloga mednarodne skupnosti, ki je v drugem primeru uslišala prošnjo makedonskega vodstva in izvedla preventivno misijo UNPREDEP.

Kako pomembno je misija prispevala k zadrževanju nasilja, se je izkazalo po njenem odhodu, ko je to začelo naraščati. Po drugi strani pa v primeru albansko-srbskega konflikta mednarodna skupnost ni ukrepala dovolj zgodaj, kar je povzročilo eskalacijo konflikta tekom devetdesetih let. K slednji je pomembno prispevalo orožje, ki je kot posledica albanske notranje krize pristalo v rokah bojnikov OVK.

Zavoljo vedno večje eskalacije konflikta in skorajšnje humanitarne katastrofe leta 1998 ter ob dejstvu, da je situacija začela vplivati tudi na destabilizacijo razmer v sosednji Makedoniji, je mednarodna skupnost spoznala, da bo na Kosovu nujno morala ukrepati. Njeno tamkajšnje ukrepanje pa je spremljalo kar nekaj težav. Prvič, mednarodna skupnost ni mogla računati na konstruktivno sodelovanje srbskih oblasti kot v Makedoniji. Hkrati se tudi velike sile med seboj niso strinjale glede ukrepanja na Kosovu. Rusija je namreč podpirala Srbijo in ni bila pripravljena sprejeti ukrepov, ki bi poslabšali srbski položaj, zato je kmalu postalo jasno, da kolektivna akcija s strani mednarodne skupnosti ne bo mogoča. ZDA so Miloševiću ponudile nesprejemljive pogoje v pogodbi iz Rambouilleta in ga, ker nanje ni pristal, obdolžile torpediranja mirovnega procesa. Na ta način so upravičile Natovo vojaško akcijo, ki je sledila.

Misija UNPREDEP, ki je pomagala preprečevati eskalacijo nasilja v Makedoniji, je bila leta 1999 zaključena. Vendar ne iz razloga, ker bi bilo ocenjeno, da njena prisotnost v državi ni več potrebna, pač pa zaradi kitajskega veta na podaljšanje mandata misije v Varnostnem svetu ZN, ki je bil posledica makedonskega priznanja neodvisnosti Tajvana. Ta odločitev je vodila v eskalacijo medetničnega nasilja v Makedoniji, na kar so vplivale tudi zaostrene razmere na sosednjem Kosovu. Leta 2001 je konflikt izbruhnil v oborožene boje med albansko ONV in varnostnimi silami Makedonije. Tudi v tem primeru je k zaostritvi razmer prispevalo orožje, ki je kot posledica notranje albanske krize svojo pot končalo tudi v rokah bojnikov ONV.

Na različen razvoj konflikta od leta 1999 naprej, in sicer na eskalacijo nasilja, ki je dosegla višek v oboroženih spopadih leta 2001 v primeru albansko-makedonskega konflikta, ter na končanje nasilja sredi leta 1999 v primeru albansko-srbskega konflikta, je pomembno vplivala predvsem vloga mednarodnih velesil. V prvem primeru je ključno vlogo odigralo nesoglasje velesil za ohranitev misije, v drugem primeru pa se je nesoglasje velesil za posredovanje v konfliktu izkazalo za manj pomembno od (samo)volje posameznih sil (ZDA), ki so akcije kljub temu izvedle.

Na dogodke v Makedoniji leta 2001 se je mednarodna skupnost odzvala hitro in odločno ter pomembno prispevala k nadaljnji deeskalaciji konflikta. Izrazila je odločno podporo ozemeljski celovitosti Makedonije, hkrati pa je s pritiskom na albanske in makedonske

politične voditelje prispevala k oblikovanju vlade nacionalne enotnosti. Dejstvo, da so tako makedonski kot albanski politični predstavniki obsodili nasilna dejanja albanske ONV, in njihova pripravljenost na mirno rešitev konflikta, sta ravno tako pomembno prispevala k nadaljnjemu mirnemu razvoju konflikta.

Na Kosovu je bilo, kot posledica vojaške akcije, nasilje zaustavljeno. Po končani vojaški akciji so na Kosovu za varnost skrbele sile Nata, misija UNMIK pa je bila tja poslana z mandatom upravljanja Kosova v vmesnem obdobju. Za ta namen je izdelala tudi Ustavni okvir za bodočo institucionalno avtonomijo Kosova. Ustavni okvir ni definiral bodočega statusa Kosova v odnosu do Srbije, kar se je kmalu izkazalo za velik problem. Nezadovoljstvo in frustracije etničnih Albancev, izhajajoči iz nedefiniranega statusa Kosova, so leta 2004 eskalirali v nasilju.

Posredovanje mednarodne skupnosti na Kosovu je oteževal prepad med Albanci in Srbi, ki se je izoblikoval kot posledica zgodovine nezaupanja in sovraštva, ki so jo poslabšala dejanja Miloševićevega režima tekom devetdesetih. Posebni odposlanec Generalnega sekretarja za prihodnji status Kosova, Martti Ahtisaari, ki je poskušal najti skupni jezik z Albanci in Srbi, je po letu dni ugotovil, da to ne bo mogoče, saj je prepad, ki vlada med skupnostma, prevelik. Zato je kot rešitev predlagal neodvisnost Kosova.

V Makedoniji pa sta albanska in makedonska stran leta 2001 ob posredovanju mednarodne skupnosti sedli za pogajalsko mizo ter se z Ohridskim mirovnim sporazumom zavezali h končanju nasilja v državi. Poleg tega pa je Ohridski sporazum naslovil tudi albanske krivice, na katere so opozarjali vse od ustanovitve Republike Makedonije naprej. Pri izvajanju sporazuma so za pomoč prosili mednarodno skupnost. Vendar pa je problem tega sporazuma v tem, da ga večina Makedoncev ni podprla, saj so bili mnenja, da so preveč popustili Albancem in da bodo ti sčasoma ogrozili njihovo državo.

Pri vprašanju bodočega statusa Kosova se je zopet zataknilo zaradi nestrinjanja med velikimi silami. Realizacija Ahtisaarijevega predloga, ki bi lahko sledila z resolucijo Varnostnega sveta ZN, ki bi zamenjala resolucijo 1244, ni bila mogoča. Rusija namreč ni želela podpreti predloga, ki je bil nesprejemljiv za Srbijo. Ker ta možnost ni prišla v poštev, je Kosovo ob močni mednarodni podpori velikih sil enostransko razglasilo neodvisnost. Srbija je na to odgovorila z uporabo diplomacije in mednarodnega prava ter se odločila, da bo svojo pravico iskala pred ICJ.

Na rešitev konflikta v obliki Ohridskega sporazuma v primeru albansko-makedonskega konflikta ter na predlog in kasnejšo enostransko razglasitev neodvisnosti Kosova v primeru albansko-srbskega konflikta so pomembno vplivali pripravljenost in volja političnih

voditeljev za doseganje kompromisa v prvem primeru ter nepripravljenost v drugem. Na to razliko je pomembno vplivala različna zgodovina posameznih konfliktov, ki je v albansko-makedonskem konfliktu mnogo krajša in neprimerljiva z zgodovino sovraštva in nezaupanja, ki je kot posledica dolgotrajnih medsebojnih bojev zaznamovala srbsko-albanske odnose. Izjemno pomembno vlogo pa so odigrale tudi velesile s svojo podporo posameznim rešitvam konflikta.

Primerjalna analiza konfliktov je potrdila uvodna predvidevanja. In sicer je bil prvi dejavnik, ki je vplival na nasilen oziroma nenasilen razvoj posameznega konflikta politično vodstvo države, v kateri se je konflikt odvijal in njegovo vodenje konflikta. Drugi dejavnik, ki je vplival na nasilen oziroma nenasilen razvoj posameznega konflikta, je bilo posredovanje oziroma neposredovanje mednarodnih akterjev v upravljanju konflikta, ki je bilo pogojeno z interesi vpletenih držav. Na obstoječi rešitvi konfliktov je vplivala tudi bližnja in daljna zgodovina razvoja obeh konfliktov, s svojim vplivom na pripravljenost oziroma nepripravljenost strank v konfliktu na sodelovanje pri iskanju rešitve. Pomembno je na predlog obstoječe rešitve konflikta vplivala podpora tej rešitvi s strani posameznih mednarodnih velesil, predvsem s strani ZDA.

6 LITERATURA

- Anastasijević, Duška. 2004. Good policies needed before good practices can thrive in Kosovo. V *Managing hatred and distrust: the prognosis for post-conflict settlement in multiethnic communities in the former Yugoslavia*, ur. Nenad Dimitrijević in Petra Kovacs, 101–117. Budimpešta: LGI/OSI.
- Angstrom, Jan. 2001. The international dimensions of ethnic conflict. *Studies in conflict & terrorism* 24 (1): 59–69.
- Avramovski, Živko. 1989. The creation of an independent Albanian state. V *Kosovo: past and present*, ur. Gordana Filipović, 49–56. Belgrade: Review of International Affairs.
- Bieber, Florian. 2004. The legal framework for post-war Kosovo and the myth of multiethnicity. V *Managing hatred and distrust: the prognosis for post-conflict settlement in multiethnic communities in the former Yugoslavia*, ur. Nenad Dimitrijević in Petra Kovacs, 117–37. Budimpešta: LGI/OSI.
- Biswas, Bidisha. 2009. *Are we ready to talk? A comparison of conflict management in Sri Lanka and Indonesia*. Prispavek predstavljen na Annual meeting 2009, International studies association. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com/nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=4&hid=107&sid=5a248ca1-96ee-42ff-9018-839c9e5fd555%40sessionmgr110&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=poh&AN=45102544> (5. julij 2010).
- Brown, Michael E. 2001. The causes of internal conflict. V *Nationalism and ethnic conflict*, ur. Michael E. Brown, Owen R. Coté, Sean M. Lynn-Jones in Steven E. Miller, 3–25. Cambridge, London: The MIT Press.
- Brunnbauer, Ulf. 2002. The implementation of the Ohrid agreement: ethnic Macedonian resentment. *Journal on ethnopolitics and minority issues in Europe* 1. Dostopno prek: <http://www.ecmi.de/jemie/download/Focus1-2002Brunnbauer.pdf> (14. september 2010).
- Bugajski, Janusz. 1998. Close to the edge in Kosovo. *The Washington quarterly* 21 (3): 19–21.
- Butler, Michael J. 2009. *International conflict management*. London, New York: Routledge.
- Cappelli, Vanni. 1998. The Macedonian question... Again. *The Washington quarterly* 21 (3): 129–35.

- Carment, David in Albrecht Schnabel. 2003. Conflict prevention – taking stock. V *Conflict prevention: path to peace or grand illusion?*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 11–26. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Carment, David, Patrick James in Zeynep Taydas. 2009. The Internationalization of ethnic conflict: state, society, and synthesis. *International studies review* 11 (1): 63–86.
- CIA. 2010. *The world factbook – Macedonia*. Dostopno prek: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/mk.html> (18. maj 2010).
- Collier, Paul. 2007. Ethnic civil wars. *Harvard international review* 28 (4): 56–60.
- Ćirković, Sima. 1989. The Cradle of Serbia. V *Kosovo: past and present*, ur. Gordana Filipović, 21–31. Belgrade : Review of International Affairs.
- Daytonski sporazum – *Dayton peace agreement* ali *The general framework agreement for peace in Bosnia and Herzegovina*, podpisan v Parizu, 14. decembra 1994. Dostopno prek: http://www.ohr.int/dpa/default.asp?content_id=380 (4. september 2010).
- Deklaracija o zunanji politiki Republike Slovenije*. Ur. l. RS 108/1999. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r03/predpis_DEKL3.html (16. julij 2010).
- Deklaracija o Zahodnem Balkanu*. Ur. l. RS 58/2010. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201058&stevilka=3234> (31. avgust 2010).
- Dias, Guilherme. 2009. *Responsibility to protect: rethinking the relation between sovereignty and humanitarian intervention*. Prispevek predstavljen na Annual meeting 2009, International studies association. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=26&hid=107&sid=ada7871c-e4a6-4cb0-9664-c060db98cab5%40sessionmgr112&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlInNjb3BIPXNpdGU%3d#db=poh&AN=45100813#db=poh&AN=45100813> (16. julij 2010).
- Djilas, Aleksa. 1998. Imagining Kosovo: A biased new account fans Western confusion. V *Bosnia: What went wrong?*, ur. Warren Zimmerman, 107–14. New York: Council on foreign relations.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2004. Ethnicity, class and the 1999 Mauritian riots. V *Ethnicity, nationalism and minority rights*, ur. Stephen May, Tariq Modood in Judith Squires, 78–96. Cambridge, New York: Cambridge University Press.

- Esman, Milton J. 1990. Political and psychological factors in ethnic conflict. V *Conflict and peacemaking in multiethnic societies*, ur. Joseph V. Montville, 53–65. Lexington: Lexington Books.
- Evropska komisija. 2009. *The former Yugoslav Republic of Macedonia 2009 Progress Report* – Poročilo o napredku Nekdanje jugoslovanske republike Makedonije v letu 2009. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/reports_oct_2009_en.htm (31. avgust 2010).
- Fisher, Ronald J. 2001. Cyprus: The failure of mediation and the escalation of an identity-based conflict to an adversarial impasse. *Journal of peace research* 38 (3): 307–26.
- Gabrič, Melita. 2006. *Mediation as means of transforming a violent conflict: A case study of mediation in the Macedonian conflict* – Mediacija kot transformacija oboroženega konflikta: Primer mediacije v makedonskem konfliktu. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, FDV.
- Gellner, Ernest. 2006. *Nations and nationalism*. Oxford: Blackwell publishing ltd.
- Galtung, Johan. 1996. *Peace by peaceful means: peace and conflict, development and civilization*. London: SAGE Publications.
- Generalna skupščina. 2008. *Uradni zapisnik plenarnega zasedanja – Official records of plenary meeting*. A/63/PV.22. Dostopno prek: <http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r63.shtml> (12. julij 2010).
- Generalni sekretar. 1995. *Poročilo Generalnega sekretarja, pripravljeno na podlagi Resolucije Varnostnega Sveta 947 (1994) – Report of the Secretary-general pursuant to security council resolution 947 (1994)*. S/1995/222. Dostopno prek: <http://un.org/Docs/secu95.htm> (10. julij 2010).
- 2007. *Letter dated 26 March 2007 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council – Pismo Generalnega sekretarja naslovljeno na predsednika Varnostnega sveta z dne 26. marca 2007*. S/2007/168. Dostopno prek: <http://www.unosek.org/unosek/en/statusproposal.html> (3. julij 2010).
- Grizold, Anton in Rok Zupančič. 2008. Analiza konflikta v Makedoniji. *Teorija in praksa* 45 (3/4): 324–44.
- Gurr, Ted Robert. 1994. Peoples against states: ethnopolitical conflict and the changing world system. *International studies quarterly* 38 (3): 347–77.
- 2002. *Peoples versus states: minorities at risk in the new century*. Washington (D.C.): United States Institute of Peace.

- Harff, Barbara in Ted Robert Gurr. 2004. *Ethnic conflict in world politics*. Boulder: Westview Press.
- Holsti, K.J. 2001. Dealing with dictators: Westphalian and American strategies. *International relations of the Asia-Pacific* 1 (1): 51–65.
- Horowitz, Donald L. 1990. Making moderation pay: The comparative politics of ethnic conflict management. V *Conflict and peacemaking in multiethnic societies*, ur. Joseph V. Montville, 451–77. Lexington: Lexington Books.
- Hoxha, Hajderin. 1984. Kosovo in Albanci v novi Jugoslaviji. V *Albanci*, ur. Janez Stanič, 201–27. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Hrabak, Bogumil. 1989. The League of Prizren. V *Kosovo: past and present*, ur. Gordana Filipović, 49–56. Belgrade: Review of international affairs.
- Hutchinson, John in Anthony D. Smith. 1996. Introduction. V *Ethnicity*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 3–17. Oxford, New York: Oxford University Press.
- ICJ. 2010. *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo* – Skladnost enostranske razglasitve neodvisnosti Kosova z mednarodnim pravom. Dostopno prek: <http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf> (31. avgust 2010).
- ICTY *press release*. 1999. Haag, 27. maj 1999. Dostopno prek: <http://www.icty.org/sid/7764> (16. julij 2010).
- ICTY. ND. *Case information sheet. "Kosovo, Croatia & Bosnia" (IT-02-54) Slobodan Milošević*. Dostopno prek: <http://www.icty.org/cases/party/738/4> (31. avgust 2010).
- International Crisis Group. 1997. *Macedonia report: The politics of ethnicity and conflict*. Europe report N°26, 30. oktober 1997. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/026-macedonia-report-the-politics-of-ethnicity-and-conflict.aspx> (18. maj 2010).
- 1998a. *Kosovo spring*. Europe report N°32, 20. marec 1998. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/032-kosovo-spring.aspx> (18. junij 2010).
- 1998b. *Kosovo's long hot summer: briefing on military, humanitarian and political developments in Kosovo*. Europe report N°41, 2. september 1998. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/041-kosovos-long-hot-summer-briefing-on-military-humanitarian-and-political-developments-in-kosovo.aspx> (18. junij 2010).

- 1999a. *Macedonia: towards destabilisation? The Kosovo crisis takes its toll on Macedonia*. Europe report N° 67, 21. maj 1999. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/067-macedonia-towards-destabilisation-the-kosovo-crisis-takes-its-toll-on-macedonia.aspx> (18. maj 2010).
- 1999b. *Kosovo: the road to peace critical implementation issues and a "who's who" of key players*. Europe report N°59, 12. marec 1999. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/059-kosovo-the-road-to-peace-critical-implementation-issues-and-a-whos-who-of-key-players.aspx> (18. junij 2010).
- 2000. *Macedonia's ethnic Albanians. Bridging the gulf*. Europe report N°98, 2. avgust 2000. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/098-macedonias-ethnic-albanians-bridging-the-gulf.aspx> (18. maj 2010).
- 2001a. *Milosevic in the Hague: What it means for Yugoslavia and the region*. Europe briefing N°19, 6. julij 2001. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/serbia/b019-milosevic-in-the-hague-what-it-means-for-yugoslavia-and-the-region.aspx> (17. julij 2010).
- 2001b. *Macedonia: the last chance for peace*. Europe report N° 113, 20. junij 2001. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/113-macedonia-the-last-chance-for-peace.aspx> (18. maj 2010).
- 2001c. *The Macedonian question: reform or rebellion*. Europe Report N°109, 5. april 2001. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/109-the-macedonian-question-reform-or-rebellion.aspx> (18. maj 2010).
- 2004. *Collapse in Kosovo*. Europe report N°155, 22. april 2004. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/155-collapse-in-kosovo.aspx> (18. julij 2010).
- 2007. *Kosovo: No good alternatives to the Ahtisaari plan*. Europe report N°182, 14. maj 2007. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/182-kosovo-no-good-alternatives-to-the-ahtisaari-plan.aspx> (17. julij 2010).

- 2008. *Kosovo's first month*. Europe briefing N°47, 18. marec 2008. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/b47-kosovos-first-month.aspx> (15. julij 2010).
- 2009. *Macedonia`s name: breaking the deadlock*. Europe briefing N°52, 12. januar 2009. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/macedonia/b052-macedonias-name-breaking-the-deadlock.aspx> (18. maj 2010).
- 2010. *Kosovo and Serbia after the ICJ opinion*. Europe report N°206, 26. avgust 2010. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans/kosovo/206-kosovo-and-serbia-after-the-icj-opinion.aspx> (1. september 2010).
- International crisis group*. 2010. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/balkans.aspx> (16. julij 2010).
- Isaković, Zlatko. 1997. *International position of Macedonia and Balkan security*. Dostopno prek: http://www.makedonika.org/International_position.htm#12 (18. maj 2010).
- Jansen, Richard. 2008. *Albanians and Serbs in Kosovo: an abbreviated history. An opening for the the Islamic jihad in Europe*. Dostopno prek: <http://lamar.colostate.edu/~grjan/kosovohistory.html> (15. junij 2010).
- Jović, Dejan. 2009. *Yugoslavia: a state that withered away*. West Lafayette: Purdue Univeristy Press.
- Kriesberg, Louis. 2007. *Constructive conflicts: from escalation to prevention*. Lanham, Boulder, New York in Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Lake, David A. in Donald Rotchild. 1998. Spreading fear: The Genesis of Transnational Ethnic Conflict. V *The international spread of ethnic conflict: fear, diffusion and escalation*, ur. David A. Lake in Donald Rotchild 3–32. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Lijphart, Arend. 1969. Consociational democracy. *World politics* 21 (2): 207–225. Dostopno prek: <http://www.jstor.org.nukweb.nuk.uni-lj.si/stable/pdfplus/2009820.pdf> (12. junij 2010).
- 1992. *Demokracija u pluralnima društvima*. Zagreb: Globus.
- Larsson, Johan. 2005. *The EU and the Western Balkans -- Intervention and security*. Prispevek predstavljen na Annual meeting 2005, International studies association, v Istanbulu, Turčija. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=3&hid=110&sid=7071aced-a3ba-4c18-a278->

- d0a6775fc7e5%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=poh&AN=27158851 (10. julij 2010).
- Mac Ginty, Roger in Gillian Robinson. 2001. Peacekeeping and the violence in ethnic conflict. V *United nations peacekeeping operations: ad hoc missions, permanent engagement*, ur. Ramesh Chandra Thakur in Albrecht Schnabel, 26–46. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Malcolm, Noel. 1998. *Kosovo: A short history*. London: Macmillan.
- Matić, Vladimir. 2007. *Kosovo in Serbian politics and its impact on Kosovo Serbs*. Prispevek predstavljen na Annual meeting of the American political science association, 30. avgust – 2. september 2007. Dostopno prek: http://www.allacademic.com//meta/p_mla_apa_research_citation/2/1/1/3/1/pages211314/p211314-1.php (15. junij 2010).
- Miall, Hugh, Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse. 1999. *Contemporary conflict resolution: the prevention, management and transformation of deadly conflicts*. Cambridge: Polity Press.
- Mitchell, C.R.. 1981. *The structure of international conflict*. London: Macmillan Press.
- Nambiar, Satish. 2001. UN peacekeeping operations in the former Yugoslavia – from Unprofor to Kosovo. V *United nations peacekeeping operations: ad hoc missions, permanent engagement*, ur. Ramesh Chandra Thakur in Albrecht Schnabel, 167–82. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Norris, H.T. 1996. Kosova, and the Kosovans: past, present and future as seen through Serb, Albanian and Muslim eyes. V *The changing shape of the Balkans*, ur. F.W. Carter in H. T. Norris, 9–25. London: UCL Press.
- Okvirni sporazum – Framework agreement*, podpisan v Ohridu, 13. avgusta 2001. Dostopno prek: http://www.coe.int/t/f/affaires_juridiques/coop%E9ration_juridique/police_et_s%E9curit%E9_int%E9rieure/OHRID%20Agreement%2013august2001.asp (10. maj 2010).
- Posen, Barry R. 1993. The security dilemma and ethnic conflict. *Survival* 33 (1): 27–47.
- Pula, Besnik. 2004. The emergence of the 'Kosovo parallel state' 1988-1992. *Nationalities papers* 32 (4): 797–826.
- Reychler, Luc in Thania Paffenholz. 2001. Introduction. V *Peace building: A field guide*, ur. Luc Reychler in Thania Paffenholz, xiii–xiv. Boulder in London: Lynne Rienner Publishers.

- Rosulek, Premysl. 2001. Albanians in the Republic of Macedonia (1991-2001). *Perspectives: Central European review of international affairs* 17: 43–58.
- Roter, Petra. 2001. Locating the “minority problem” in Europe: a historical perspective. *Journal of international relations and development* 4 (3): 221–49.
- Roux, Michael. 1999. Qosja (Rexhep), La question albanaise. *Balkanologie* 3 (1). Dostopno prek: <http://balkanologie.revues.org/index293.html> (14. september 2010).
- Russell, Peter. 2009. The exclusion of Kosovo from the Dayton negotiations. V *Journal of genocide research* 11 (4): 487–511.
- Saideman, Stephen. M. 1998. Is pandora’s box half open or half full? The limited virulence of secessionism and the domestic sources of disintegration. V *The international spread of ethnic conflict: fear, diffusion and escalation*, ur. David A. Lake. in Donald Rotchild, 127–51. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Saideman, Stephen. 2002. Overlooking the obvious: bringing international politics back into ethnic conflict management. *International studies review* 4 (3): 63–86.
- Saideman, Stephen M. in William R. Ayres. 2000. Determining the causes of irredentism: logit analyses of minorities at risk data from the 1980s and 1990s. *Journal of politics* 62 (4): 1126–45.
- Smith, Anthony D. 2000. *Nations and nationalism in a global era*. Cambridge: Polity.
- Sobranie – *The Assembly of the Republic of Macedonia*. 2009. Dostopno prek: <http://www.sobranie.mk/en/default-en.asp> (17. julij 2010).
- Sporazum iz Rambouilleta – The Rambouillet agreement ali the interim agreement for peace and self-government in Kosovo*, podpisan v Rambouilletu, 18. marca 1999. Dostopno prek: <http://jurist.law.pitt.edu/ramb.htm> (4. julij 2010).
- Sporočilo za javnost. 2005. SG/A/955. Dostopno prek: <http://www.un.org/News/Press/docs/2005/sga955.doc.htm> (3. julij 2010).
- Tatalović, Siniša. 1998. Etnični konflikti in varnost Makedonije. *Teorija in praksa* 36 (6): 1041–52.
- The Economist intelligence unit. 2006. *Kosovo. Country report. Serbia & Montenegro*. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=4&hid=6&sid=28e71bec-1d37-4771-ac59baf6c9e02406%40sessionmgr14&bdata=Jmxhbm9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=poh&AN=23137446> (15. junij 2010).
- Treneska, Renata. 2004. Multiethnic coexistence in the Republic of Macedonia before and after the conflict of 2001. V *Managing hatred and distrust: the prognosis for post-*

- conflict settlement in multiethnic communities in the former Yugoslavia*, ur. Nenad Dimitrijević in Petra Kovács, 217–39. Budimpešta: LGI/OSI.
- Tziampiris, Aristotle. 2002. Progress or return? Collective security, humanitarian intervention and the Kosovo conflict. *Journal of Southeast European & Black sea studies* 2 (3): 95–114.
- UNMIK. 2001. *Constitutional framework for provisional self-governemnt – Ustavni okvir za začasno samoupravo*, UNMIK/REG/2001/9. Dostopno prek: <http://www.unmikonline.org/constframework.htm> (4. julij 2010).
- UNPREDEP. 1999. Dostopno prek: <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/unpredep.htm> (18. maj 2010).
- Ustanovna listina Organizacije združenih narodov – Charter of the United nations*, podpisana v San Franciscu, 26. junija 1945, v veljavi od 24. oktobra 1945. Dostopno prek: <http://www.un.org/en/documents/charter/index.shtml> (15. julij 2010).
- Ustava Republike Makedonije – Constitution of the Republic of Macedonia*, sprejeta 17. novembra 1991, v veljavi od 20. novembra 1991. Dostopno prek: <http://www.sobranie.mk/en/default.asp?ItemID=9F7452BF44EE814B8DB897C1858B71FF> (16. julij 2010).
- Uvalić Milica. 2006. The European perspectives of the Western Balkans: “invisible threats” vs. visible opportunities. *Invisible threats: financial & information technology crimes & national security* 10 (1): 89–99.
- van Hal, Albert. 2004. Case study: The inter-ethnic project in Gostivar. V *managing hatred and distrust: the prognosis for post-conflict settlement in multiethnic communities in the former Yugoslavia*, ur. Nenad Dimitrijević in Petra Kovács, 187–205. Budimpešta: LGI/OSI.
- Vaknin, Sam. ND. *Man of vision. Interview with the President of the Republic of Macedonia mr. Boris Trajkovski*. Dostopno prek: <http://samvak.tripod.com/nm103.html> (14. julij 2010).
- Vankovska, Biljana. 2003. Ten years of virtual reality: Macedonian state-building and security sector reform. V *Security and cooperation in Southeastern Europe*, ur. Anton Grizold, 227–38. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Varnostni svet. 1993. *Resolucija 842*, S/RES/842/1993. Dostopno prek: <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm> (10. julij 2010).
- 1994. *Resolucija 908*, S/RES/908/1994. Dostopno prek: <http://www.un.org/Docs/scres/1994/scres94.htm> (10. julij 2010).

- 1995. *Resolucija 983*, S/RES/983/1995. Dostopno prek:
<http://www.un.org/Docs/scres/1995/scres95.htm> (10. julij 2010).
- 1998. *Resolucija 1160*, S/RES/1160/1998. Dostopno prek:
<http://www.un.org/Docs/scres/1998/scres98.htm> (10. julij 2010).
- 1999. *Resolucija 1244*, S/RES/1244/1999. Dostopno prek:
<http://www.un.org/Docs/scres/1999/sc99.htm> (10. julij 2010).
- Väyrynen, Raimo. 2003. Challenges to preventive action: The cases of Kosovo and Macedonia. V *Conflict Prevention: path to peace or grand illusion?*, ur. David Carment in Albrecht Schnabel, 47–69. Tokyo, New York, Paris: United Nations University Press.
- Vojaško-tehnični sporazum – Military-technical agreement*, podpisan 9. junija 1999. Dostopno prek: <http://www.nato.int/kosovo/docu/a990609a.htm> (12. julij 2010).
- Wasti, Syed Tanvir. 2004. The 1912-13 Balkan wars and the siege of Edirne. *Middle Eastern studies* 40 (4): 59–78.
- Williams, Kristen P. 2004. *The limitations of hegemony in resolving ethnic/nationalist conflicts*. Prispevek predstavljen na Annual meeting 2004, International studies association, v Montrealu, Kanada. Dostopno prek:
<http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/ehost/detail?vid=4&hid=107&sid=61a0ec78-3807-4812-bc36-071dd9f1ea17%40sessionmgr113&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=poh&AN=16050626#db=poh&AN=16050626> (12. julij 2010).
- Vickers, Miranda. 1998. *Between Serb and Albanian: A history of Kosovo*. London: Hurst & Co.
- Woodrow Wilson international center for scholars. ND. *Conflict prevention in Macedonia*. Dostopno prek:
http://www.wilsoncenter.org/index.cfm?fuseaction=news.item&news_id=3383 (12. julij 2010).
- Zickel, Raymond in Walter R. Iwaskiw. 1994. *Albania: a country study*. Dostopno prek:
<http://countrystudies.us/albania/index.htm> (18. maj 2010).
- Žagar, Mitja. 2009. Strategies for the prevention, management, and/or resolution of (ethnic) crisis and conflict: the case of the Balkans. V *Handbook of conflict analysis and resolution*, ur. Dennis J. D. Sandole, Sean Byrne, Ingrid Sandole-Staroste in Jessica Senehi, 456–75. London, New York: Routledge.